

AK PARTİ DÖNEMİNDE YAŞANAN DIŞ POLİTİKA SARMALI: SEBEPLER, ARAÇLAR VE ÖRNEKLER

Abdullah TURAN ¹

Öz

AK Parti, 20 yılı geçen iktidarı boyunca dış politikada birbirine zıt birçok karara imza atmıştır. Bölgede Türkiye'nin kontrolü dışında gerçekleşen hadiseler AK Parti'yi -birbirine zıt ve çelişkili kararlar almaya dönük- bir sarmalın içinde bırakmıştır. Bu çalışma AK Parti'nin dış politika pratiklerinde yaşadığı bu sarmalı ortaya koymayı ve yaptığı manevraları örneklendirerek açıklamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede öncelikle bahsi geçen konuda kaynak taraması yapılarak çok sayıda makale, kitap ve siyasi konuşmalarına ulaşılmıştır. Bu konuda dış politika sarmalının daha belirgin şekilde gerçekleştiği düşünülen ve medyada sıcak şekilde tartışılan örnek ülkeler ve özerk bölgeler (Irak, Libya, Suriye, Kırım, Doğu Türkistan) seçilerek incelenmiştir. Bu çerçevede dış politikada Türkiye'nin bir sarmalın içinde kalmasına neden olan ana belirleyicilere (Irak Savaşı, Büyük Ortadoğu Projesi, Arap Baharı gibi) odaklanılmıştır. Ardından bu sarmaldan çıkmak için kullanılan araçlar (yumuşak güç, kamu diplomasisi vs.) kısaca açıklanmıştır. Sonrasında ise AK Parti'nin içinde bulunduğu dış politika sarmalı, dış politika örnekleri üzerinden "dış politikadaki ana belirleyiciler ve kullanılan araçlar" çerçevesinde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu bağlamda bahsi geçen ülke örnekleri ile ilişkilerde "birbirinden farklı politika uygulamaları ortaya konularak" dış politika sarmalından çıkılmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AK Parti, dış politika, yeni osmanlılık, pragmatizm, popülizm.

THE SPIRAL OF FOREIGN POLICY DURING THE AK PARTY ERA: CAUSES, TOOLS AND EXAMPLES

Abstract

During its more than 20 years in power, the AK Party has made many contradictory decisions in foreign policy. Events in the region beyond Türkiye's control have left the AK Party in a spiral of contradictory decisions. This study aims to reveal this spiral in the AK Party's foreign policy practices and to explain the AK Party's maneuvers in this regard by exemplifying them. In this framework, first of all, a large number of articles, books, and political speeches were accessed by conducting a literature review on the aforementioned subject. Sample countries and autonomous regions (Iraq, Libya, Syria, Crimea, East Turkistan), which are considered to have a more pronounced foreign policy spiral and which are hotly discussed in the media, were selected and analyzed. In this framework, the main determinants (such as the Iraq War, the Greater Middle East Project, and the Arab Spring) that caused Türkiye to remain in a spiral in foreign policy were focused on. And then the tools (soft power, public diplomacy, etc.) used to get out of this spiral were briefly explained. Afterward, the AK Party's foreign policy spiral was analyzed and interpreted within the framework of "the main determinants and tools used in foreign policy" through foreign policy examples. In this context, it was concluded that the AK Party tried to get out of the foreign policy spiral by "putting forward different policy practices" in relation with the aforementioned country examples.

Keywords: AK Party, foreign policy, neo-ottomanism, pragmatism, populism.

¹ Öğr. Gör., Aksaray Üniversitesi Ortaköy Meslek Yüksekokulu, aturan40@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2743-6798

Başvuru Tarihi (Received): 02.05.2023 **Kabul Tarihi** (Accepted): 19.10.2023

Giriş

AK Parti Türk siyasi hayatının 20 yılından fazlasını şekillendirmiş bir partidir. Bu uzun zaman dilimi içerisinde ciddi politika dönüşümleri ortaya koymuş ya da koymak zorunda kalmıştır. Ülke içinde yaşanan ve alınacak kararları etkileyen hadiseler bir yana özellikle dış politikada yaşanan kapsamlı değişimler AK Parti'nin kontrolü dışında gerçekleşmesi nedeniyle Parti'yi çözüm üretmede zorlamıştır. Bölgede (yakın coğrafyada) yaşanan Irak Savaşı, Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Arap Baharı, Suriyeli Göçü, Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna-Rusya Savaşı gibi birçok belirleyici AK Parti'yi çeşitli tercihler yapmaya zorlayarak bir bunalımın/sarmalın içerisine sürüklemiştir. AK Parti bir yandan bu tür bunalımları aşmaya çalışırken diğer yandan Yeni Osmanlıcılığı işletmeye çalışması ile kendisini ayrıca bir sarmalın içerisinde bulmaktadır. Dolayısıyla ülkenin maziden beslenen ülkeleri de politik tercihleri zorlaştırarak bir bunalım alanı yaratmaktadır. AK Parti tarihi geçmişini, dil, din ve kültür ortaklıklarını, ülkenin geleceğini, olası savaşları ve ekonomik sorunları/gidişatı hesap ederek kötünün iyisi olduğuna ya da iyi olduğuna inandığı politikalara yönelmeyi amaçlasa da yenilenen sorunlar yaşanan bunalımı derinleştirmiştir. Bu süreçte AK Parti ideolojik duruşuna ya da dini-etnik pozisyonuna göre mi hareket edeceğini yoksa pragmatist mi davranacağını belirlemek durumunda kalmıştır. Dış politikada yaşanan dönüşüm konusunda karar verilirken ülke içinde meşruluğun sürdürülmesi de önemli olduğundan ayrıca bir bunalım gerekçesi daha AK Parti'yi imtihana tabi tutmuştur. Çünkü ülke insanının Müslüman ve muhafazakâr çoğunluktaki yapısı, ekonomik beklentileri, etnik çeşitliliğe sahip olması ve dünyadaki soydaşlara dair yaklaşımı AK Parti için “dış politika kararlarını verirken” yeni bir bunalım alanı yaratmıştır. Böylece AK Parti politika üretirken hem iç hem dış unsurların etkisinde kalıyor olsa da bu çalışma AK Parti'nin sadece dış politikada içinde bulunduğu sarmalı/bunalımı incelemeye/kapsamına almakta ve bu bunalımı çeşitli ülkelerle geliştirilen ilişki ve politika üretim örnekleriyle açıklamayı amaçlamaktadır. Bu süreçte AK Parti bahsi geçen sarmalı/bunalımı aşmak için, bir yandan “yumuşak güç ve kamu diplomasisi gibi araçları kullanmak” diğer yandan -birbirinden farklı anlamlar ihtiva etseler de AK Parti'nin politika üretim sürecinde birbirlerini tamamlayan- “pragmatizm ve popülizmi işletmek” durumunda kalmaktadır.

AK Parti ile ilgili birçok husus literatürde tartışılmaktadır. Bu çalışma açısından önemli olan husus AK Parti'nin dış politika yaklaşımı ve bunu besleyen ideolojik tutumudur. Literatürde AK Parti'yi birbirinden farklı ideolojik tanımlarla açıklayan çalışmalar bulunmakla (Akdoğan, 2004; Saraçoğlu, 2013:53; Erler, 2007; Ataay, 2008; Yıldız, 2004; Yıkılmaz, 2016; Hale, 2010) birlikte onu Yeni Osmanlıcı bir parti olarak değerlendiren çalışmalar da mevcuttur (Durgun, 2020; Tüysüzoğlu, 2013). AK Parti'nin dış politika davranışlarını belirleyen ya da bu davranışlarda nereye kadar ilerleyebileceğini belirleyen şey ise dış politikanın araçsal ve kurumsal yapısıdır. Literatürde AK Parti'nin dış politikada ortaya koyduğu araçsal ve kurumsal dönüşümü açıklayan çalışmalar mevcut bulunmakla (Ekşi, 2018; Gündoğdu, 2021) birlikte bu çalışmalar incelendiğinde dış politikayı yönetebilmek ve Yeni Osmanlıcılığı işletebilmek için ortaya konulan gayret anlaşılmaktadır. Diğer yandan AK Parti'nin politik duruşu literatürde pragmatizm ve popülizm çerçevesinde de ele alınmıştır (Şener, 2003; Şükür, 2020: 689, 691; Özger, 2020: 58, 60). Bu çalışmalar AK Parti'nin pragmatist ya da popülist yönünü Parti'nin sadece belli politikalarını dikkate alarak açıklamaya çalışmışlardır. Turan (2022a) ise çalışmasında, diğer çalışmalardan farklı olarak, AK Parti'nin “çok sayıda örnek iç politikasına” odaklanmak suretiyle pragmatizm, popülizm ve milliyetçilik çerçevesinde bir inceleme yapmış ve bu esnada dış politikayı bir paragrafı geçmeyecek şekilde değerlendirmeye almıştır. Dolayısıyla literatürde çeşitli dış belirleyiciler sebebiyle AK Parti'nin dış politikada yaşadığı gel gitleri (bunalım, buhran ve sarmalı) dikkate alarak Yeni Osmanlıcılık çerçevesinde kapsamlı bir bakış açısıyla değerlendiren ve bu değerlendirmeyi pragmatizm ve popülizm bağlantısı içinde yorumlayan

bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu çalışma literatürdeki bu eksiği tamamlamaya katkı sunmayı amaçlamasıyla önemli hale gelmektedir.

Ancak dış politikanın 20 yıllık siyasi tarih dâhilinde incelenmesi dış politika çeşitliliği ve ilişkide bulunulan ülke ya da özerk yapı sayısı dikkate alındığında pek mümkün gözükmemektedir. Bu ülkeler ya da özerk yapılar arasından “AK Parti’yi politika üretim sürecinde en fazla bunalımda bırakan, medyada en popüler olan ve yaşadıkları olaylarla Türkiye’yi etkilemeye devam edenler” seçilmiştir. Bu çerçevede “Irak, Suriye, Libya, Kırım ve Doğu Türkistan” örnekleri inceleme kapsamına alınmıştır. Bu ülke ya da özerk yapıların değerlendirilmesinde ABD, AB, Çin, Ukrayna ve Rusya ülkelerine de kısaca ve yeri geldikince değinmek gerekmiştir. Örnekler bunlar olmakla birlikte seçilen bu örneklerin incelenmesinde detaylı bir analize girilmesi de mümkün değildir. Öte yandan detaylı bir analize girilmesine de gerek bulunmamaktadır. Çünkü çalışma, AK Parti’nin dış politikada yaşadığı sarmalı/bunalımı, belirleyiciler temelinde, politika örnekleri üzerinden, “pragmatizm, popülizm ve Yeni Osmanlılık” çerçevesinde sorgulayarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Diğer bir ifadeyle çalışma “AK Parti’nin dış politikada yaşadığı sarmalı çeşitli dış politika örnekleri üzerinden görünür hale getirmeyi” amaçlamaktadır. Bu bağlamda politikaları belirleyen ve politika tercihinde Parti’yi bunalıma sokan örnekler üzerinden konunun incelenmesi ve “pragmatizm, popülizm ve Yeni Osmanlılık” çerçevesinde durumun değerlendirilmesi çalışma amacı açısından yeterli görülmüştür.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi için internet ve kütüphane ortamında kaynak taraması yapılmış ve bu bağlamda çok sayıda “makale, kitap ve siyasetçi konuşmalarına” ulaşılmıştır. Erişilen bu dokümanlar incelenerek AK Parti’nin dış politikada yaşadığı bunalımın gerekçelerine, bu bunalımı aşmak için kullanılan araçlara ve bu konuda bunalım yaşandığını gösteren örneklere dair seçilen veriler tasniflenmiştir. Bu çerçevede öncelikle dış politika sarmalının ana gerekçeleri ve bu sarmalı aşmada kullanılan araçlar açıklanmıştır. Ardından dış politikayı etkileyen bu ana gerekçeler ve araçları dikkate alarak seçilen örnek ülkeler üzerinden yaşanan dış politika sarmalı irdelenmiştir.

1. Türk Dış Politikasında Yaşanan Sarmalın Ana Belirleyicileri/Sebepleri

Türk dış politikası milenyum sonrası dönemde özellikle Batı’nın etkisi ile büyük hadiseler yaşamış ve bu hadiselerin yarattığı yeni koşullara adapte olmak için büyük değişimler ortaya koymak durumunda kalmıştır. Bu bağlamda Türk dış politikasında yaşanan sarmalın/bunalımın esas/ana belirleyicilerinin (Irak müdahalesi, BOP, Yeni Osmanlılık, Arap Baharı) incelenmesi AK Parti’nin neredeyse her ülke için birbirinden farklı seyreden politikalarının gerekçeleri ile birlikte yorumlanabilmesi ve politikalar ile ilgili açıklamaların anlaşılır hale getirilebilmesi açısından gereklidir. Bu belirleyiciler/sebepler birbiri ile ilişkili/bağlantılı üç alt başlıkta incelenmiştir. Böylece AK Parti döneminde yaşanan siyasi hadiseler de özetlenmiştir.

1.1. Irak Müdahalesi ve ABD Baskısı: İtaatsizliğin Faturası

Türkiye’nin dış politikası açısından önemli bir bağlayıcı olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin Irak müdahalesi aslında ABD’nin dış politikasında değişikliğe gitmesine neden olan 11 Eylül 2001 saldırılarına dayanmaktadır. ABD bu saldırıları El Kaide’ye dayandırarak ve “teröre karşı savaş” açarak, sorunu kaynağında kurutmak için Orta Doğu’ya yönelik zora dayalı bir dış politika geliştirmeye yönelmiştir (Güdek, 2017:144-145). ABD, Orta Doğu’yu “din odaklı teröristik kaynaklık eden antidemokratik rejimlerden arındırarak” Batı için güvenli bir yer haline getirmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede ABD, iki ayaklı yeni Orta Doğu politikasını hayata geçirmek istemiştir. İlk ayağı “askeri müdahaleler ile Orta Doğu’da yeni bir güvenlik mimarisi yaratmak” oluştururken ikinci ayağı, “bölgedeki ülkelerde neo-liberal dönüşümü sağlamak ve demokrasiyi tesis etmek için gerekli ekonomik, sosyal ve siyasal reform girişimlerini teşvik etmek” oluşturmuştur. ABD böylece

“uzlaşmayan rejimleri ortadan kaldırarak petrol kaynaklarını güvenceye almayı hedeflemiştir. Bu çerçevede öncelikle 2001’de Afganistan işgal edilirken 2003’e gelindiğinde Irak işgali gerçekleştirilmiştir. Haziran 2004’te ise Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi (BOP) etkin hâle getirilmiştir (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu, 2013:389). Bu şartlarda Türkiye de duruşunu değiştirmek zorunda kalmıştır. Çiftçi ve Ertugay (2011:8) bu olaylar yaşanana kadar Türkiye’nin “Batılı, modern yapısına ve Cumhuriyet değerlerine” zarar vermemek için Orta Doğu ülkeleri ile mesafeli olduğunu ve çoğu AK Parti döneminde yaşanan bu hadiselerin sonucunda Orta Doğu’ya dönük “bakış açısının değiştirilerek” bölge ülkeleri ile “ilişkilerde gelişmeler yaşandığını” ifade etmişlerdir. Dolayısıyla daha çok statükoyu korumaya ve sınırların güvenliğini muhafaza etmeye dönük realist dış politika dönüşüme uğramıştır. Böylece AK Parti bir yandan Batılı görüntüsünü muhafaza ederken diğer yandan Müslüman ülkeler ile siyasi ve ekonomik bağlarını kuvvetlendirmeyi sürdürmüştür (Kardaş, 2010:361-362).

Bu süreçte ABD’nin Irak’ı işgale yönelmesi ve bu meselede Türkiye’den yardım beklemesi AK Parti için zor bir imtihan olmuştur. Çünkü bu meseleye dâhil olmak zorunda kalınmasının iç ve dış politikada büyük yansımaları olmuştur. Özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı’nda müttefiki olan Türkiye’ye askeri ambargo uygulaması halkın gözündeki ABD imajını yerle bir etmiştir (Türk, 2014:18). ABD’nin “Irak’ta kitle imha silahı olduğuna dair” propagandasına Türk halkı inanmamıştır. Bu durum AK Parti için iç politikada meşruluk sıkıntısı yaratmıştır (Kışman ve Aydın, 2017:45-46). Diğer yandan AK Parti, ABD’nin müdahale girişimine destek olunmaması halinde “Türkiye’nin Orta Doğu’dan dışlanması ve ekonomik maliyetlerle karşı karşıya kalınması” şeklindeki sıkıntılarla sınanmıştır (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu, 2013:390-391). Ayrıca bu savaşın ardından bölgede “Kürt devleti kurulma riskinin bulunması” ve “burada bulunan Musul ve Kerkük şehirleri ile burada yaşayan Türkmenlerin durumu” AK Parti için büyük baskı oluşturmuştur (Kışman ve Aydın, 2017:45-46).

Dolayısıyla AK Parti, birbirine tezat bu sorunların yarattığı sarmalın içerisinde kalarak bu sorunu ilkin diplomatik ilişkiler ile çözmek istese de başarılı olamamıştır. Bu koşullarda AK Parti öncelikle pragmatist anlamda “ABD’nin yanında olmanın bir zorunluluk olduğunu dillendirmeye başlamıştır”. Erdoğan 1 Mart Tezkeresi hakkında yaptığı konuşmada: “*Aklınızı başınıza alın, CHP’lilerin oyununa gelmeyin, İran’a, Libya’ya, Sudan’a bakın. Petrolleri var, ABD’ye kafa tuttular ne oldu? Bazı ülke ve çevreler Türkiye’den İslam âleminin lideri olarak söz ediyor. Kendimizi kandırmayalım*” şeklindeki ifadeleriyle bunu açıkça ortaya koymuştur (Kardaş, 2010:371- 372).

1 Mart Tezkeresi AK Parti’yi büyük bir kıskacın içerisinde bırakmıştır. Diplomatik girişimlerle savaşı engelleyemeyen AK Parti, ABD ve işgal güçlerinin Türkiye topraklarından geçerek Irak’ta bir işgal gerçekleştirmesine sıcak bakmak durumunda kalsa da Türk halkının “Savaşa Hayır” sloganları karşısında tezkere Mecliste yeterli oranda destek alamamıştır². ABD yönetimi, Erdoğan ve Gül’ü, “kendilerinden beklenen liderliği yapamamış olmaları yönünde” eleştirmiştir (Çaralan, 2022). Bunun üzerine AK Parti içinde bulunduğu sarmaldan çıkmak için bu kez 19 Mart’ta sınırlı tezkere hamlesi gerçekleştirmiştir. “*Yabancı askerlerin Türkiye’de konuşlanması ve geçişi*” yerine “*Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kuzey Irak’a gönderilmesi ve yabancı hava güçlerine Türk hava sahasının açılması*” ifadelerinin olduğu “sınırlı tezkere” 19 Mart 2003’te 202 hayır oyuna karşı 332 evet oyuyla kabul edilmiştir. İlk tezkere sürecindeki planlamaya göre 15 binin üzerinde piyadenin Türkiye üzerinden Kuzey Irak’a geçmesi söz konusu olsa da ikinci tezkere görüşmelerinin gecikmesi ile ABD Türkiye’den (tezkereden) istediği verimi alamamış ve sadece 173. Hava İndirme Tugayı’ndan birkaç bin paraşütçü indirmekle yetinmiştir. Dolayısıyla ikinci tezkerenin görüşülmesinden on buçuk saat

² 1 Mart Tezkeresi için yapılan oylamada “Evet” oyu daha fazla çıksa da salt çoğunluk (267) sağlanamamıştır. Dolayısıyla AK Parti’nin mecliste 365 milletvekili olmasına rağmen 264 evet oyu çıkmıştır (Çaralan, 2022).

önce ABD'nin Irak işgalini başlatmış olması planları etkilemiştir. Bu bağlamda ABD geciken tezkereden çok ciddi bir fayda sağlayamamıştır. ABD bu konuda Türkiye'den istediğini alamaması nedeniyle bir tepki olarak Kuzey Irak'ta (Süleymaniye'de) devriye gezen TSK timi askerlerini esir alarak başlarına çuval geçirmiştir³. CHP Genel Başkanı Baykal bu olay üzerine, “ABD'ye nota verilmesini” önerse de dönemin Başbakanı Erdoğan'ın şu konuşması içinde bulunan sarmalı göstermeye yetmektedir:

“Öyle kalkıp nota verecek misiniz? Ne notası veriyorsun? Onu söyledim... Müzik notası mı? Olayı teşhis edeceksin, derinliğine teşhis edeceksin, anlayacak, bileceksiniz, ha verilmesi neyse ondan sonra verirsin. İki tane ortak arasında dargınlık olduğu zaman, bu dargınlığı nasıl gideririz, ona çalışılır. Ortak, ‘yanlış yapıldı’ diye ortaklığı bozmaz...” (Su, 2022).

Dolayısıyla AK Parti'nin ABD'nin Irak müdahalesine destek vermek isteyen tutumu geleneksel dış politika anlayışından kopulması anlamında ciddi bir göstergedir. 1 Mart Tezkeresi, “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” olarak özetlenen “*statükocu*” dış politika ile çatışmıştır. Çünkü AK Parti bu tavrı ile “komşu ülkelere rejim dayatan, bölgeyi savaş alanına dönüştüren ABD'nin girişimine açıkça destek vermeye yönelmiş”tir (Çaralan, 2022).

AK Parti'nin burada, savaş sonrası yaşanacak çıkar kayıplarını hesap etmiş olması bağlamında pragmatist davrandığı anlaşılmaktadır. Fakat meclisin tezkereyi reddi ile bu fayda sağlanamadığı gibi Türk askerlerinin başına çuval geçirilerek Türkiye'nin itibarına saldırılmıştır. ABD'nin 11 Eylül saldırıları ile meşru hale getirdiği Orta Doğu'ya müdahale tavrı tezkerenin gecikmesi ile sekteye uğramıştır. Bu nedenle Türkiye'nin ABD'ye bu itaatsizliği karşısında ödediği fatura sadece çuvaldan ibaret olmamıştır. İki ülkenin arası bozulduğu gibi Türkiye'nin Batı kampındaki konumu sorgulanmıştır. Ayrıca Türkiye, Irak ve çevresindeki siyasi şekillen(dir)menin dışında kalarak gelecek yıllara dair büyük sorunlarla yüz yüze kalmıştır (Kardaş, 2010:359). Çünkü Kürtler ABD'ye Irak'ta verdikleri desteğin nimetlerini almaya başlamıştır. Özellikle Kuzey Irak'taki yapı güçlenerek Türkiye için önemli bir tehdit oluşturur hale gelmiştir. ABD'nin dışladığı Türkiye uluslararası alanda da kayıplar yaşayacağından AK Parti bu kayıpları telef edebilmek için ABD'nin küresel projesi BOP'a dâhil olarak bölgenin yeniden dizaynında görev almak durumunda kalmıştır (Güder ve Mercan, 2012:2-74).

1.2.Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ve Yeni Osmanlılık Düşüncesi: Parçalamadan Birleştirmeye

BOP, ABD'nin stratejisinde bölgeyi parçalamaya ve ABD için güçsüz ve kontrol edilebilir kılmaya dönük bir girişimdir. Yeni Osmanlılık ise AK Parti için Osmanlı'dan miras kalan, kültür ve din bağımız bulunan ülkeleri yeniden birleştirme anlamında önemli bir proje olarak anılmaktadır. Dolayısıyla AK Parti her iki projeye de dâhil olarak içinde bulunduğu sarmalı görünür hale getirmiştir.

Türkiye için BOP'a dâhil olmak, 1 Mart 2003'teki tezkerenin geçmemesi ile bozulan ilişkilerin düzeltilmesi anlamında çok değerli olmuştur. Ayrıca AK Parti'nin ideolojik olarak “moderniz mi, liberal demokrasiyi ve geleneği (İslam'ı)” birleştirme amacını taşıması da bu süreçte alınan kararda etkili olmuştur (Bağcı ve Sinkaya, 2006:22-28).

³ Bu çuval geçirme olayı dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün “askere”, “*mukavemet etmesinler*” emri vermesi nedeniyle yaşanmıştır. Türk askerleri emri yerine getirerek başlarına çuval geçirilmesine razı olmuşlardır (Su, 2022).

ABD, BOP'la "Moritanya'dan Endonezya'ya 50'nin üzerinde⁴ ülkenin oluşturduğu İslam coğrafyasını değiştirmeye" yönelmiştir. Bu çerçevede hazırlanan raporda⁵ "Müslümanların ve İslam ülkelerinin, Batılı demokrasi değerlerine yakınlaştırılması" ile denetim altına alınabileceği belirtilmiştir. Bu rapor AK Parti için yeni bir sarmalın ateşleme fitili olmuştur. Çünkü bu raporda Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Lideri Gülen'in "ılımlı İslam'ın öncü lideri" olarak sunulması söz konusu olmuştur. Raporda bu cemaatin "farklılıklara ılımlı yaklaşarak şiddeti dışladığı ve gençleri çektiği" de ifade edilmiştir. Raporda ayrıca Türkiye'nin "laiklik anlayışına sahip olması sebebiyle" İslam Dünyası'nın en başarılı denilebilecek ülkesi olduğu belirtilmiş ve "Kemalistlerin, laiklerin ve milliyetçilik benzeri akımların mensubu olan kimselerin" ABD'ye olumlu bakmadıkları da ifade edilmiştir. Ayrıca raporda Türkiye "ılımlı İslam'ın iyi bir modeli" olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de bulunan iktidara destek verilmesi kararı alınmıştır (Günel, 2004:156-160).

ABD tarafının Gülen'e duyduğu sempati Türkiye'de vesayet makamlarını rahatsız etmesiyle AK Parti'yi zor durumda (sarmalda) bıraktığı gibi BOP'un beklentileri neticesinde Türkiye'nin ABD için bölgede kullanılmak istenen bir araç halini alması da Türkiye için bir bunalımı tetiklemiştir. Çünkü ABD kontrolündeki BOP'un Türk halkı nezdinde olumsuz algılanışı AK Parti için yeni bir baskıyı ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan BOP'un bölgede yaratacağı değişim de bölge ülkeleri açısından Türkiye'ye olan bakışı etkilemesi ile AK Parti için bir bunalım ortaya çıkarmıştır. Irak müdahalesi bunun en iyi örneğidir.

Eş başkan olarak vazife alınan BOP, Türkiye'nin dış politika kararlarında ABD'nin de baskısı ile belirleyici bir konumda olsa da AK Parti bu projeyi bölgede iyi ilişkiler geliştirmek ve açıkça dillendiremediği Yeni Osmanlıcılığı gerçekleştirmek için bir avantaj olarak kullanmak istemiştir. Bu konuda BOP'un sağlayacağı meşruluk ve bölgeye getireceği demokrasi ile bölgede Yeni Osmanlıcı hedeflerin daha gerçekleştirilebilir olacağı düşünülmüştür. Bağcı ve Sinkaya (2006:22-28) çalışmasında BOP ile Türkiye'nin beklentilerini karşılaştırarak ve Davutoğlu'nun dış politika yaklaşımına atıf yaparak, "BOP'un AK Parti'nin benimsediği dış politika anlayışı ile birbirlerini tamamladığını ve bu sebeple AK Parti'nin bu projeyi desteklediğini" ifade etmişlerdir. AK Parti lideri Erdoğan (2004b) bu süreçte "Türkiye'nin daha demokratik, daha özgür, daha barışçıl bir Orta Doğu görmek istediğini, böyle bir bölgenin iyi yönetilebileceğini ve etkin bir şekilde işleyen ekonomiye sahip olacağını belirtmesi" ile bölgeye dair bakış açısını göstermektedir. Erdoğan ayrıca Türkiye'nin "istikrarlı ve barış içinde, birbirleriyle her düzeyde karşılıklı ilişki kurabilen" komşu ülkelere ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında AK Parti'nin beklentileri ile projenin olumlu hedeflerinin uyumlu olduğunu anlaşılabilir (Erdoğan, 2004b).

Irak müdahalesi sonrasında Orta Doğu'da bir güç boşluğu ortaya çıkmış olması AK Parti için büyük bir sorunlar silsilesini beraberinde getirmiştir. Hem bölge ülkelerinin hem de küresel güçlerin bu boşluğu kendi çıkarları için doldurmaya yönelmeleri Türkiye için çeşitli riskler doğurmuştur. Böyle bir atmosferde Türk dış politikası değişim yaşamak zorunda kalmıştır. Böylece 2000'lerin başında "pasif" olan dış politika bakışı, 2003'ten sonra "aktif" ve 2006 yılından sonra "proaktif" bir şekilde Orta Doğu'daki ekonomik ve politik çıkarları elde etmeye dönük olarak işlemeye başlamıştır. Böylece Türkiye için artık Batı'ya alternatif "çok yönlü" bir dış politika gelişimi yaşanmaya başlamıştır. Bu bağlamda Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya gibi alanlarda ekonomik ve siyasi girişimler

⁴ Günel (2004: 160) bu ülkelerden 23 tanesinin ABD'nin "stratejik enerji kaynaklarının ve ulaştırma hatlarının denetim altında tutulmasına yönelik" takip ettiği ülkeler olduğunu işaret etmektedir.

⁵ Günel (2004:158) "Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler" isimli 88 sayfadaki ibaret olan bu raporun Bush'a teslim edildiğini ve bu raporun Müslümanların demokrasi değerleri ile küresel düzene uyumunun nasıl sağlanacağını ve İslam ülkelerinin nasıl denetim altına alınacağını içerdiğini ifade etmektedir.

hızlandırılmıştır (Çiftçi ve Ertugay, 2011:2, 7-11; Babacan, 2020:12). AK Parti'nin, "muhafazakâr demokrasi" ideolojisinin "katı ve partinin hareketlerini kısıtlayan çizgiler barındırmaması", bu süreçte hem ABD ile BOP'u gerçekleştirmesine hem de Yeni Osmanlıcılığı işletebilmesine olanak/katkı sağlamıştır (Yeşiltaş, 2022).

Erdoğan (2004a:8) muhafazakâr demokratiğin, "siyah-beyaz" yönlü bir katılığa sahip olmadığını ifade ederek bu ideolojinin kapsayıcı ve kucaklayıcı yönünü göstermiştir. Akdoğan (2004:18) da benzer şekilde muhafazakâr demokratiğin Türkiye'de siyaseti normalleştirmek için gerekli bir ideoloji olarak görüldüğünü, Türkiye'de "din-siyaset, din-devlet, gelenek-modernlik, devlet-toplum-birey" şeklindeki kavramların ortaya çıkarmış olduğu gerilimin bu ideoloji ile aşılacak zıtlıklar arasında bir anlaşma zemini yakalanacağını işaret etmiştir. Bu manada bu ideoloji ile "yereli kabul eden bir evrensellik, geleneği dışlamayan bir modernlik, köktenci olmayan bir değişim vurgusu" öne çıkarılmıştır (Akdoğan, 2004:18-19). Hüseyin Çelik muhafazakâr demokratiğin "korunmaya değer şeyleri muhafaza ettiğini" ifade ederek bu ideolojinin değişime fırsat sunan yönüne değinmiştir (Tekin, 2004:127). Muhafazakâr demokrasi ideolojisi muhafazakâr yönüyle "İslami gelenek ile kültürel değerlere", demokrat yönüyle ise "evrensel demokrasi ve hukuk standartlarına" vurgu yapmaktadır. Bu ideoloji küresel (modern) liberal değerlerle yerel (ulusal) muhafazakâr değerleri (İslami değerleri: sosyal ve kültürel değerler) birleştirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede AK Parti, dış politikasını yenedünya düzeninin sahip olduğu dinamikler (bölgesel ve küresel koşullarla) ile uyumlu hale getirmek istemiştir (Tok, 2014:146-148). Dolayısıyla muhafazakâr demokratinin sunduğu esneklik ve değişime yatkınlık AK Parti'nin dış politikada BOP ve Yeni Osmanlıcılık ile dışarıda yaşanan olaylara müdahil olarak söz sahibi olmasını kolaylaştırmıştır.

Yeni Osmanlıcılık, Uzel ve Yaramış (2009: 1)'in ifadesiyle "Kemalizm'in homojenleştiren, kimlikleri tekleştiren, inkâr ve asimilasyona dayanan kimlik siyasetini" dönüştürmek istemektedir. Yazarlar Yeni Osmanlıcılığın ayrıca "Türkiye'nin ihmal edip ötekileştirdiği tarih ve toplum kimliğinin sil baştan keşfedilmesine ve çoğulcu, diğer kimliklere tolerans tanıyan ve topluma dâhil olmasını sağlayan Osmanlı modelinin geri çağırılmasına fırsat tanıdığını" bildirmektedir. Durgun (2020:307) da benzer şekilde Yeni Osmanlıcılığın miadı dolduğu düşünülen Kemalizm'in eleştirilmesine odaklandığını ve diğer yandan "Osmanlı geçmişi ile milletin ortak tarihine yönelik görkemli bir anlatı ortaya koyarak, Osmanlı'nın çoğulcu ve hoşgörüyü dayalı sisteminin övülmesini içerdiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Yeni Osmanlıcılık idealinin gerçekleştirilmesi için

1)Türk kimliğini etnik anlamından soyutlayarak, geniş kapsamlı bir yapıya büründürmek"; 2)Komşularla sıfır sorun⁶ yaklaşımını gerçekleştirmek; 3) Türkiye'nin finansal, ticari ve enerji eksenli bir bölgesel merkez haline getirilmesini sağlamak; 4) Ulus-devlet yapılarının zayıflaması bağlamında çok-kültürlülüğü referans olarak alan kapsayıcı siyasal birlikler yaratmak" gerekmektedir (Tüysüzoğlu, 2013:309-311).

Bu çerçevede Tüysüzoğlu (2013:311) Yeni Osmanlıcılığın "siyasi anlamda bir Osmanlı yaratma dürtüsü olmadığını, sadece Osmanlı'nın kültürel, toplumsal ve bölgesel değerlerini yeni uluslararası düzenin gerektirdiği şekilde kullanarak eski Osmanlı topraklarında bir işbirliği alanı yaratabilmeyi hedeflediğini" ifade etmiştir. Yazar ayrıca Yeni Osmanlıcılığı, küreselleşmenin etkisiyle etnik/dinsel kimliklerin yükselişi sonrası bir kimlik bunalımına sürüklendiği düşünülen Türkiye'yi, Osmanlı geçmişi üzerinden, toplumsal/kültürel çeşitlilik çerçevesinde bir siyasal birliğe taşımayı hedefleyen

⁶ Bu yaklaşım, Türkiye'nin komşu ve yakın coğrafyasıyla mümkün olduğunca en az ölçüde sorun yaşamamasını öngörmektedir. Ayrıca bölgeyi bir güven ve istikrar bölgesi haline getirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye komşuları ve yakın coğrafyasıyla sorunlu olduğunda, bölge dışı aktörlere bağlı kalacağını bildiğinden, mümkün olduğunca sorunsuz ve dengeli bir politika izlemesi gerekmiştir (Duran ve Özdemir, 2012:186).

bir medeniyet projesi olarak değerlendirmektedir. Yazar AK Parti'nin dış politika stratejisini “Yeni Osmanlılık ya da Stratejik Derinlik⁷” olarak ifade ederek de Stratejik Derinlik çerçevesinde atılan dış politika adımlarını Yeni Osmanlılığa denk gördüğünü işaret etmiş ve Osmanlı topraklarında siyasi anlamda yeniden bir Osmanlı Devleti kurmaktan ziyade bir işbirliği alanı yaratılmaya çalışıldığının AK Partili dış politika sorumluları tarafından defalarca dile getirildiğini ifade etmiştir (Ministry of Foreign Affairs, 2011). Benzer şekilde Durgun (2020:309) da AK Parti'nin 2002'den bu yana ve yoğun olarak 2009 yılı itibariyle, Yeni Osmanlıcı anlatıyı dolaşıma soktuğunu ve bu temelde yeni bir ulusal tarih anlatısı ve ulusal kimlik duygusunu büyük oranda yerleştirdiğini ifade etmektedir. Yazar ayrıca AK Parti iktidarları ile birlikte devlet içerisinde Osmanlılık özleminin daha yerleşiklik kazandığını ve hem dış politikada hem de ulusal kimliğin şekillenmesinde etkili olmaya başladığını ifade etmektedir.

AK Parti Türkiye'nin “çoklu bölgesel kimlikleri olan merkezi bir ülke” konumu ile bölgede etkin olmasını, bölgeye liderlik yapmasını (Duran ve Özdemir, 2012:184-185) ve bölgedeki olayları yönlendirmesini istemiştir (Güder ve Mercan, 2012:75-78). Bu çerçevede “bölgesel güç olma ve küresel aktör olma” gibi söylemlerin dillendirilmeye başladığı dikkat çekmektedir. Bunun mümkün olabilmesi için tarihi ve kültürel bağları canlandırarak olan “kamu diplomasisi ve yumuşak güç üreten kurumlar”ın devreye sokulması gerekmiştir (Ekşi, 2018:239-244). Böylece Türkiye, kendisini çevreleyen coğrafyada aktif bir diplomasi yürütüp yumuşak güç uygulayarak toplumda pozitif bir algı oluşturmak ve bölgesel/siyasal/toplumsal meşruiyetini arttırmak istemiştir. AK Parti, tarihsel yaşamışlığın coğrafı ve bölgesel gücü de beraberinde getireceğini düşünmüş ve “Osmanlı'nın yarattığı derinliğin dış politikada kullanılmasını” önemsenmiştir⁸. Bu çerçevede coğrafyanın (eski Osmanlı toprakları ve Avrasya'nın) (Tüysüzoğlu, 2013:308; Ekşi, 2018:239-244) kendisine tanıdığı ekonomik fırsatları değerlendirmek Türkiye'nin dış politikasının temel dayanağı olmuştur. Yeni Osmanlılık Türkiye'yi bir jeopolitik bağlantı noktası olarak değerlendirmiş ve “Batı Medeniyeti ile Doğu (Avrasya) Medeniyeti arasında siyasi, ekonomik ve toplumsal işbirliği çerçevesinde ilişkiler kurulmasını” sağlamayı temel hedef olarak benimsemiştir. Böylece Türkiye'nin uluslararası sistemde sözü geçeceği gibi bölgedeki gidişatı etkileyen bir aktör olacağı düşünülmüştür⁹ (Tüysüzoğlu, 2013:309).

---

⁷ AK Parti döneminde uzun yıllar Dışişleri Bakanlığı yaparak Türk dış politikasının şekillenmesinde önemli vazifeler üstlenen Davutoğlu bölgeye dair politika bakışını “Stratejik Derinlik” adı altında toparlayarak açıklamıştır. Bu strateji Türkiye'nin çevresi ile ilişkilerini geliştirmeye odaklanmasını ve bunun avantajlarını yakalamasını öngörmektedir. Detaylı bilgi için bakınız (Davutoğlu, 2009). Bayraklı (2014:53), Stratejik Derinlik kitabının Yeni Osmanlılığın manifestosu olarak değerlendirildiğini ve Yeni Osmanlılığın ilk ve tutarlı bir fikirler bütünü olarak bu kitapta açıklandığını belirtildiğini ifade etmektedir.

⁸ Ahmet Davutoğlu'nun “Stratejik Derinlik” isimli eseri zemininde inşa ettiği yeni Türk dış politikası, uluslararası aktörler ve analistler tarafından da, “Yeni Osmanlılık” olarak isimlendirilmektedir (Tüysüzoğlu, 2013:306). Davutoğlu bunun yerine “vizyoner ve çok boyutlu/kulvarlı dış politika” denmeyi uygun bularak ve dış politika anlayışını yumuşak güç olarak ifade ederek (Ekşi, 2018:243) tamamen siyasi bir pragmatizm sergilemektedir. Çünkü Osmanlı söyleminin, beraberinde emperyal beklentileri getirerek bölge halkları ve Batılı ülkeleri rahatsız edeceği, ülke içi ve dışı siyasi süreci etkileyeceği düşünülmüştür (Tüysüzoğlu, 2013:306).

⁹ Bayraklı (2014:54) Davutoğlu'nun Soğuk Savaş sonrası dönemin koşullarında Türkiye'nin Osmanlı toprakları üzerinde kurulan devletlerle ilişkilerini geliştirmesinin ülkenin milli menfaatleriyle uyumlu olacağını işaret ettiği bildirmektedir. Yazar bu yaklaşımın Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden diriltmek gibi irrasyonel bir hedef olmadığını ve bunun yerine Türkiye'nin çeşitli yumuşak güç unsurlarını kullanarak bu bölgelerde ekonomik ve kültürel olarak etkin olmaya dönük rasyonel bir politikaya dayandığını ifade etmektedir. Yazar, Davutoğlu'nun “Yeni Osmanlılık” kavramının çevre ülkelerde negatif etkiler yaratacağını bildiği için bu kavramın kullanılmasını şiddetle reddettiğini ifade etmektedir. Yazar ayrıca Davutoğlu'nun bu kavram yerine “merkez ülke, çok boyutlu dış politika ve komşularla sıfır sorun” gibi kavramları kullanmayı doğru bulduğunu ve Davutoğlu'na göre Yeni Osmanlılık kavramının AK Parti dönemindeki aktif dış

Türkiye bu anlayışla 2009'dan itibaren İslam ülkelerine yönelik politikalarda geçmişe nazaran önemli bir ilerleme kaydederek iyi bir konuma oturmuştur. Bu süreçte İslam ülkesi olsun ya da olmasın Orta Doğu ve diğer ülkelerde sorun çözmeye dönük bir davranış ortaya konulmuştur (Türk, 2014:42). Bu bağlamda çevre ülkelerde arabuluculuk faaliyetleri artan düzeyde sergilenerek Türkiye'nin itibarı yükseltilmiştir. Arap ülkeleriyle “tarihî, kültürel, sosyal ve dinî” bağlamda ilişkiler geliştirildiği gibi ticaretin artırılması ve vizelerin kaldırılması konusunda gelişmeler yaşanmıştır. Bölgede sadece yakın ülkelerle değil aynı zamanda “Körfez ve Kuzey Afrika ülkeleri” ile de ilişkiler geliştirilmiştir¹⁰. Devam eden süreçte Davutoğlu, “Orta Doğu’da Türkiye ’siz oyun artık kurulamaz” benzeri bir ifade kullanarak Türkiye'nin bölgedeki ağırlığını işaret etmiştir (Güder ve Mercan, 2012:75-78). Yeşiltaş (2022) AK Parti'nin 2007-2011 döneminde Türk dış politikasını bölgesel ve uluslararası düzeyde yeniden şekillendirerek kendisini “özerk” bir güç olarak yeniden konumlandığını ifade etmektedir.

Türkiye bu süreçte, ekonomi ve güvenlik temelindeki gelişmenin barış içinde olan ve istikrarlı bir çevre ile mümkün olabileceğini görmüş ve kaosla mücadele etmeyi önemsemiştir. Ayrıca “Batı'nın jandarması” olma sıfatından arınarak “oyun kurucu” ve “güvenlik üreten” bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye Arap Birliği Örgütü ve Afrika Birliği'nde gözlemci statüsü kazandığı gibi İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreterliği'ne bir Türk'ün seçilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu yatırımlar sayesinde Türkiye, “Orta Doğu ve Afrika devletlerinin desteğiyle” “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin geçici üyesi olmaya” hak kazanmıştır. Türkiye böylece kendi potansiyelini de keşfetmiştir (Şahin, 2010:17-18).

Türkiye mecburi olarak dâhil olduğu BOP'un Orta Doğu'yu parçalama şeklindeki stratejilerinde -Irak örneğinde de görüldüğü gibi- kimi zaman çaresiz kalsa da diğer yandan BOP'un sağladığı meşrulukla eline geçen fırsatları değerlendirerek bölgede istikrarı sağlamaya dönük birçok adım (arabuluculuk ve yatırım gibi) atmış ve böylece parçalamak için yaratılan aygıtı birleştirmek için kullanmıştır. Bu tutum Yeni Osmanlıcılığın dış politika mantığı ile de uyumlu gözükmektedir.

1.3.Arap Baharı ve ABD ile Yolların Ayrılması: Demokrasi Mücadelesinden Diktatör Destekçiliğine

Arap Baharı sürecinin “Tunuslu, üniversite mezunu işsiz bir seyyar satıcı”nın kendisini yakması ile başladığı bilinmektedir. Bu hadise ile başlayarak hızlı bir şekilde diğer ülkelere yayılan ve Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde yaşanan geniş çaplı halk ayaklanmalarına “Arap Baharı” ismi verilmiştir. Burada yaşanan şey Arap ülkelerinde yıllar boyu devam eden baskıcı rejimlere karşı bir başkaldırı olsa da bu ülkelerdeki gıda fiyatlarındaki yükseklik, işsizlik, yolsuzluk ve ifade özgürlüğünün bulunmaması gibi unsurlar da bu süreci tetiklemiştir (Kışman ve Aydın, 2017:51). Bu

---

politikayı bir tehdit olarak algılayanlar” tarafından üretildiğini ve böylece Türkiye'nin “Balkanlar'da, Ortadoğu'da, Kafkaslar'da”, yeni bir hegemonya kurmak istediği izlenimi bırakılmaya çalışıldığını ifade etmektedir.

¹⁰ “-İsrail-Suriye arasındaki barış görüşmelerinde arabuluculuk yapılması, -Filistinli gruplar (El Fetih-HAMAS) arasındaki gerginliği azaltması çabaları, -Irak'taki Sünni grupların seçime/siyasal sisteme katılmasının sağlanması çabaları, - Suriye'yi uluslararası ve bölgesel sisteme katma girişimleri, -Başta enerji olmak üzere birçok alanda işbirliği ortamı hazırlanması, -Irak-Suriye gerginliğini yatıştırma yönünde çalışılması, -Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı sorununun çözümüne aktif katkı sağlanması, -Bölgeyle geliştirilen ekonomik ilişkinin artırılması, -Afganistan-Pakistan arasındaki sorunların çözümüne katkı sağlanması (Şahin, 2010:18), -İran'ın nükleer enerji sorununa çözüm aranması, -KIBY (Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi) ile ilişkileri geliştirerek bölge ülkeleriyle petrol ve doğalgaz antlaşmaları imzalanarak kaynakların korunması ve kontrol edilmesi (Efegil, 2016:48-49), -Filistin için “Davos çıkışı” yapılması ve Gazze'ye yardım konvoyu hazırlanması sonucunda Mavi Marmara gemisinde 9 Türk'ün şehit verilmesi (Güder ve Mercan, 2012:75-78)” bunlardan bazılarıdır.

çerçeve de “Arap Baharı” denilen olaylar Tunus’a, Mısır’a, Libya’ya, Suriye’ye, Bahreyn’e, Ürdün’e ve Yemen’e yayılarak gerçekleşmiştir (Erkin, 2019).

Arap Baharı birden bire ortaya çıkmış gibi görünse de temel dayanağını BOP’ta aramak gerekmektedir. Çünkü Arap Baharı başladıktan sonra ABD reformist hareketlere destek vermiş ve Türkiye de –özellikle bölgeye demokrasi geleceği düşüncesiyle- aynı davranışı benimsemiştir (Kışman ve Aydın, 2017:51). Bu pozisyon BOP’un mantığı ile uyumlu görülmüştür (Çakır, 2017). Fakat AK Parti, Orta Doğu’da -Osmanlı mirasına sahip çıkarak ve adeta İslam’ın koruyuculuğunu yaparak- Yeni Osmanlıcılığı işletmeye çalışırken Arap Baharı bu süreci sekteye uğratmıştır. Arap Baharı, Türk dış politikası için bir imtihana dönüşmüş ve AK Parti’yi bu sarmaldan/bunalımdan çıkmak için yeni çözümler bulmaya zorlamıştır (Özdemir, 2019:166). Çünkü Arap Baharı sadece mevcut yönetimlerin yıkılmasını içermeyerek aynı zamanda tüm bölgenin yeniden yapılandırılmasını içermiştir (Güder ve Mercan, 2012:78).

Arap Baharı ile birlikte barış ve refah nitelendirmeleriyle anılan bölge birden bire savaş alanına dönmüştür. Bir yıl öncesine kadar “vizelerin kaldırılarak sınırlardaki mayınlı bölgelerin temizlendiği ve hatta ortak bakanlar kurulu toplantısı yapılan” Suriye ile neredeyse çatışma durumuna gelinmiştir. Türkiye böyle bir ortamda bir yandan bölge ülkelerinde yaşanan demokratik geçiş süreçlerini desteklemeyi sürdürürken (Duran ve Özdemir, 2012:186) diğer yandan Orta Doğu politikasını güncelleyerek Arap Baharı sonrasında “Libya, Mısır ve Suriye’de yaşanan gelişmelere” yeni politik anlayış gözlüğünden bakmaya çalışmıştır (Özdemir, 2019:167,170-171, 177).

Arap Baharı dışında AK Parti’yi dış politikada sarmala sürükleyen diğer büyük gerekçe ise ABD’nin BOP ile başlattığı demokrasi hedefini terk etmiş olmasıdır. Arap Baharı’nın yaşandığı ülkelerde yıllar içerisinde yaşanan dönüşüm ABD’nin demokrasi tutumunu da dönüştürmüş ve ABD diktatör rejimlere destek veren bir stratejiye yönelmiştir¹¹. ABD’nin bu tavrı Türkiye’yi yalnızlaştırmış ve büyük bir sarmalın içerisine sürükleyerek yeni politikalarla bölgede etkinliğini sürdürmeye mecbur bırakmıştır (Çakır, 2017; Efegil, 2016:52-55). Bu koşullar AK Parti için belirli bir siyasetin tercihi ile yol alınmasını çok zor hâle getirmiş ve ülkeyi zaman zaman kararsız ve birbiri ile uyumlu olmayan davranışlara sürüklemiştir (Güder ve Mercan, 2012:78-79).

2011-2016 döneminde Türk dış politikasının vizyonu ve motivasyonu temelden etkilenmiştir. Bu nedenle AK Parti ilkin bölgesel dönüşüme öncülük etmek istemiş olsa da sonrasında maddi kapasite eksikliği ve bölgesel siyasetin kendi iç dinamikleri nedeniyle dış politika zorluklarıyla baş etmek zorunda kalmıştır. AK Parti bu süreçte Arap coğrafyasındaki dönüşümü yöneten bir aktör olmak istenmiş olsa da Mısır ve Suriye’deki krizin derinleşmesi bunu engellemiştir. Özellikle Suriye’nin yaşadığı iç savaş “Türkiye’nin ulusal güvenliğine, bölgesel angajmanlarına ve ABD ile ilişkilerine” zarar vermiştir (Yeşiltaş, 2022).

FETÖ darbe girişiminin sonrasında başlayan 2016 sonrası evrede “Orta Doğu, Rusya, ABD ve AB” ile ilişkilerinde yaşanan gelgitler de dış politikada temel bir yönelimin/perspektifin benimsenemediğinin işaretidir (Kösebalaban, 2020). Bu durum dış politikada içinde bulunulan sarmalı göstermekle birlikte bu manevraların/dönüşümlerin bir beklentiye ve çıkara yönelik olduğu da anlaşılmaktadır. Türkiye bu süreçte ABD ile yollarını ayırmakla birlikte daha bağımsız politikalar belirlemeye başlamış ve bir yandan bu sarmalla mücadele ederken diğer yandan dış politika dönüşümünün Yeni Osmanlıcı meyvelerini toplamaya başlamıştır. Ataman (2020) bu hususta Türkiye’nin, dünyanın hemen her alanında varlığını gösterdiğini ve böylece uluslararası siyasette dikkate alınan etkili bir oyuncu olduğunu, Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması

¹¹ Örneğin, Obama (ABD) zamanla Suriye’de Esed’siz bir çözüm arayışından vazgeçmiştir (Efegil, 2016:55).

Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization-NATO), Grup-20 (G20) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi önemli uluslararası platformlarda varlık gösterdiğini, dünyanın hemen her alanına götürdüğü insani ve kalkınma yardımlarıyla *yumuşak gücünü gösterdiğini*, savunma sanayinde ürettikleri ile *sert gücüne değer kattığını* ve ayrıca ekonomik ve teknolojik alandaki başarılarıyla *üretkenlik gücünü* arttırdığını belirterek pragmatist bir arayış içerisinde olduğunu değerlendirmiştir. Dolayısıyla bu koşullar AK Parti'nin çeşitli araçları kullanarak bu sarmalı aşmaya çalıştığının da bir işaretidir.

2016-2022 döneminde AK Parti'nin yaşadığı bunalımlar dış politikasında çok köklü bir değişim yaşatmıştır. Bu bağlamda Türkiye, Suriye sınırında “Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK)/ Halk Koruma Birlikleri (YPG)”den kaynaklanan güvenlik tehditlerini önlemek için askeri harekâtlar tertip etmiştir. Bunlara ilaveten “Katar’daki darbe girişimi önlenmiş, Libya’ya meşru hükümete askeri destek verilmiş, Karabağ Savaşı’nda Azerbaycan’a askeri destek sağlanmış ve Rusya-Ukrayna Savaşı’nın zararlarının azaltılması konusunda önemli rol alınmış”tır. Bu dönemde ABD engelleriyle karşılaşan Türkiye, Rusya ile hızlı yakınlaşmasının bir yansıması olarak S-400 füze savunma sistemi tedariki dâhil ticari ve enerji temelli birçok avantaja ulaşmıştır. Ancak ABD ile ilişkilerde yaşanan krizler ve ABD’nin bölgede sağladığı terör desteği AK Parti için güvenliği ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla 2016 öncesi evrede “Batı’ya liberal ve demokratik bir özne olarak dâhil olmaya yönelmiş olan jeopolitik dil” 2016 sonrasında, “Batı’yı eleştiren” bir dönüşüm yaşamıştır. Bu değerlendirmelerde Batı’nın FETÖ, PKK ve Suriye krizleri bağlamında beka probleminin bir parçası olduğu ifade edilmiştir. Bu şekilde realist bir dilin yükselişe geçmesiyle dış politika “mücadele ekseninde” yürütülmeye başlamış ve “güvenlik”, 2021 ve 2022 yıllarında da partinin odak noktalarından birisi olmaya devam etmiştir (Yeşiltaş, 2022).

Türkiye’nin dış politika yönelişini bu ana sebeplerle bağlantılı görmek gerekmektedir. Osmanlı’dan geri kalan bu topraklarda belirleyici olmak isteyen bir parti hangi ülke ile nasıl bir ilişki sürdüreceğini buradaki denge unsurları çerçevesinde belirlemek durumunda kalacaktır. Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesinde, ABD ile sürdürülen ilişkilerin bozulmasında, Libya ile enerji ittifakı yapılmasında hep bu konular dayanak oluşturmaktadır.

2.Türk Dış Politikasında Yaşanan Sarmalla Mücadelede Kullanılan Araçlar

AK Parti döneminde gerçekleşen dış politikada yaşanan bunalımın/sarmalın aşılması için bazı araçların aktif olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu araçlar “pragmatizm, popülizm” ve Yeni Osmanlıcılığın işlevsel hale gelmesinde çok önemli bir yeri olan “yumuşak güç ve kamu diplomasisi” şeklinde özetlenebilir.

2.1. Pragmatizm ve Popülizm: Uygulamaların Pusulaları

Pragmatizm siyaset sahnesinde çok önemli bir yere sahiptir. Pragmatizmin çıkış noktası “pratik olmak” değildir, “olgulara, nihaî duruma ve sonuçlara yönelen bir bakış açısı”na sahip olmaktır. Bu nedenle pragmatizm yüzünü “sona, olgulara ve meyvelere” çevirmiştir. Pragmatizm, “ideleri, kavramları ve felsefeleri” “kullanılabilir sonuçları bakımından” ele almayı tercih etmektedir. Bu anlamda”, pragmatizmde “eylem” belirleyicidir. Pragmatizm “bir fikir, inanç, ifade ya da önermenin” uygulamada amaçlar ile uyumlu olup olmadığını, yaşamda bir farklılık yaratıp yaratmadığını ve arzu edilen sonuçlar meydana çıkarıp çıkarmadığını sınımlanmaktadır. Pragmatizmde fikirler, kavramlar ve inançların sınanmasında “eylem ve pratik etkilere” müracaat edilmektedir. Bir fikrin “pratik olanaklılığı” ölçüsünde ilgilerimize cevap verip vermediğini sınamak “pragmatizm”dir (Öztürk, 2015:11-14). Pragmatizm fiilin bilgi ve düşünceye kıyasla üstün ve öncelikli olduğunu savunarak

sadece “insanların sorunlarını çözebilmelerine katkıda bulunabilmesini” önemsemektedir (Bozkurt, 2014:26).

Dünya liderleri pragmatizmi siyasetin her alanında işletmektedirler. Dolayısıyla “demokrasi getirmek için” Irak’a girip BOP’u yürürlüğe koyan ABD’nin Arap Baharı sonrası süreçte “demokrasiyi öteleyerek” terör unsurları ve askeri liderlerle işbirliği yapması pragmatizmin bir örneğidir. Ayrıca Türk siyasi hayatında yaşanan örnekler pragmatizmi birçok liderin önemseydiğini göstermiştir. Bu bağlamda “Demokrat Parti pragmatist bir şekilde iktidara gelmiş (Özdemir, 2012:192), Demirel pragmatik bir siyasetçi olarak tanınmış, Adalet Partisi’nin ekonomi politikaları pragmatist temele dayanmış (Fedayi, 2019:133, 137), Özal her siyasi durumda pragmatist bir lider olarak hafızalara kazınmıştır” (Yıldız, 2018:39, 43, 51). Erdoğan da uygulamaları ile pragmatist bir lider olduğunu göstermiştir (Mecdi, 2023; Geviş, 2013; Yinanç, 2021; Öztürk, 2021). Bu hususta bazı analistler Erdoğan’ın “bir ideologdan çok, para yapmaya ve pazar yaratmaya çalışan pragmatik bir kapitalist olduğunu” ifade etmektedir (“Erdoğan ideologdan çok, pragmatik bir kapitalist”, 2010).

Popülizmin ise bir ideoloji olarak tanımlanmasının yanında “siyasi bir hareket ve söylem” olarak da tanımlanmaktadır (Şen ve Yenigün Altın, 2020:283). Popülizm her şeyden önce “seçkinlerle halk arasındaki mücadeleye yönelik bir söylemi” ifade etmektedir (Hawkins, 2003: 1138). Bu açıdan popülizm, toplumu “saf insanlar” ve “yozlaşmış seçkinler” olarak iki homojen gruba ayırarak siyasetin “halkın genel iradesinin sesi” olması gerektiğini savunmaktadır (Mudde, 2004:542-543). Bu bağlamda popülizmin “daima halka referans veren, eylemlerini halkla özdeş kuran, ona hitap eden, halkı içinde ayırım olmayan bütün bir grup olarak gören, elit karşıtı duygulara dayanan” bir bakış açısı olduğu görülmektedir (Sözen, 2017:16). Ayrıca popülizmin, sistem karşıtı ve kurulu güç sahiplerine karşı meydan okuyan bir özelliği de bulunmaktadır (Şen ve Yenigün Altın, 2020:285). Bu anlamda popülizm, rakipleri düşman olarak gösteren bir bakış açısı da sunmaktadır (Mudde 2004:544). Dolayısıyla popülist söylemde halk üzerinde etkili olabilmek için bir “düşman” yaratılmaktadır. Düşman kalıbı içerisine giren “elitist kesim” “ülkenin kurucu veya son lideri; ülke üzerinde ideolojik veya ekonomik etkisi yüksek olan zengin bir aile; medyayı kontrol eden bir medya baronu” olabilmektedir (Uğur, 2019). Popülist siyasetçiler, siyaset aracılığıyla duygusal bir zemin hazırlayıp partilerini her koşulda haklı çıkarmayı hedeflemektedirler (Jagers ve Walgrave, 2007: 4-5). Popülistler, “halkı” “tek sesli bir yapı” olarak görmekte ve halkın iktidara “tam anlamıyla ne yapmaları gerektiğini belirten bağlayıcı bir vekâletname” verdiklerini düşünmektedirler. Bu nedenle “meclis ve kongre” türü alanlarda uzayıp giden tartışmalar gereksiz görülmektedir (Gündoğmuş, 2019). Çünkü onlar kendilerini halkın çoğunluğu için konuşuyor olarak görmektedirler (Şen ve Yenigün Altın, 2020:285-286). Bu süreçte halk “her zaman yaklaşmakta olan bir tehdidin var olduğuna” inandırılmaktadır (Uğur, 2019). Bu anlamda insanların ortak bir kader sebebi ile bir toplumsal gruba mensup olduklarını hissetmeleri ve kardeşlik duygusuna sahip oldukları bir kimliği kabul etmeleri sağlanmaktadır (Şen ve Yenigün Altın, 2020:285). Özellikle “halkı etkilemek için” slogan temelli popülist bir dili kullanmaktadırlar (Gidron ve Bonikowski, 2014:10-11).

Popülist liderler medya aracılığı ile halkla doğrudan konuşarak onlar üzerinde bir kontrol sağlayarak kendilerini onların zihninde makul (karizmatik) bir yere yerleştirerek önemlerini artırmaktadırlar. Bu konuşmaların içerisinde “sosyal değişim, siyasal reform vaatleri, ulusal mağduriyet” söylemleri ortaya konulmaktadır. Çünkü popülizmin temel mantığı seçmen desteğini almaktır (Şen ve Yenigün Altın, 2020:283, 286). Seçmenin desteğini almak için popülizm, olumlu özellikleriyle de olumsuz özellikleriyle de dışa vurulabilmektedir. Bu hususta Akdoğan (2017:106-107) popülizmin olumsuz anlamını “ülkenin gerçekleri ve kamunun çıkarlarına aykırı bir şekilde halkın gündelik arzularının peşine takılarak oy avcılığı yapmak; halk yardakçılığı, kitle kuyrukçuluğu, tribünlere oynamak, nabza

göre şerbet vermek” şeklinde açıklarken olumlu anlamını ise “halkçı olmak, halkın iradesini öne çıkarmak ve halkı iktidara taşımak” şeklinde ortaya koymuştur.

Dış dünyaya bakıldığında “Trump’tan Putin’e, Orban’dan Kaczynski’ye ve Duterte’ye kadar” birçok devlet/hükümet başkanının popülist siyasetçiler olarak tanımlandığı görülmektedir (Fassin, 2018: 16’den aktaran Şen ve Yenigün Altın, 2020:283). Aynı şekilde popülizmin Türkiye’de 1960 sonrası dönemde büyük bir ilerleme kaydettiği ve 2000’lerin başları itibariyle bir zirve yakalamış olduğu ve AK Parti döneminde de bunun sürdüğü görülmektedir (Yetkin, 2010:165; Toprak, 1992:18; Baykan, 2017:182). Yıldırım (2009:6-7)’in belirttiğine göre “AK Parti Türkiye’deki merkezci partilere atfedilen sınıf küstahlığının karşısında popülizmi işleterek hareketin içinde bulunan toplumsal sınıf ayrımını ört bas etmesiyle eski siyasetçilerden daha başarılı olmuştur. Dolayısıyla vesayeti İslamcı hareketin denetimi altına almayı başarmıştır. Ayrıca her bölgeden oy alarak sınıfsal ve etnik bölünmeleri aşan ve iktidarın sınıf karakterini yok eden bir popülizmin tüm aygıtlarını kullanmıştır”.

AK Parti 2002’den itibaren yürüttüğü siyasette mevcut koşulları dikkate alarak çoğu zaman “pragmatist ve popülist” bir şekilde davranmıştır. Bu konuda 2015 sonrası evrede pragmatizmin taçlandığı ve popülizmin önemli bir araç olarak ciddi anlamda kullanıldığı ifade edilebilir. Özellikle Türkiye’de 2015 sonrası süreçte dillendirilmeye başlanan “beka kaygısı” söylemi çerçevesinde yaşananlar hem dış politikada çıkara odaklanmayı hem de içerde seçmen karşısında meşruluğu sağlamayı mecbur hale getirmiştir (Turan, 2022a:155-165). Dolayısıyla AK Parti içinde bulunulan dış politika sarmalından pragmatist politikalarla çıkmaya çalışırken popülizmi bu sarmalın şaşırtıcılığını ve korkularını ortadan kaldırmak için kullanmıştır. Çünkü dış politikada içinde bulunulan sarmaldan kurtulmak için yapılan manevralar (birbirinin zıddı dönüşümler) halkın gözünde “iktidarın ne yaptığını bilmediğine” dair bir algı yaratmasıyla popülizmin kullanılmasının bu sarmaldan kurtulmak için önemi artmaktadır. Burada ayrıca AK Parti’nin sahip olduğu Yeni Osmanlılık düşüncesinin, dış politikada anlamlandırılması için de popülist söylemlerin ortaya konulması katkı sağlamaktadır.

2.2.Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi: Yeni Osmanlılığın Araçları ve Kurumları

Güç, “zorla veya ikna metodu ile üstün gelme yeteneği” olarak ifade edilmekle birlikte “karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda değiştirebilmeyi” içermektedir (Yatağan, 2018:70-74). “Güç”ün uygulanış yöntemine göre türleri bulunmaktadır. *Sert güç* “tehdide ve askeri müdahaleye” dayanmaktadır (Nye, 2005:5, 11). Sert güç ayrıca “ekonomik yaptırım ve baskıcı diplomasi”yi içermektedir (Yatağan, 2018:71). “Korkutucu, tahrip edici, nefret ettirici, acı verici, yok edici sert müdahaleler” aynı şekilde karşılık bulduğu için maliyeti yüksektir ve rızaya dayalı bir isteklendirme yaratmadığı için bu gücü kullanarak başarı elde edilmesi zorlaşmaktadır (Yeniçeri, 2017:95). Türkiye uzun yıllar boyu sınır güvenliğini sağlamak için sert gücünü kullansa da AK Parti döneminde bu durum değişmiştir. AK Parti döneminde sert güçten ziyade yumuşak güç önemli ve fonksiyonel hale gelmiştir. Bir ülkenin değerleri, örnek olmasını sağlayan özellikleri, refah seviyesi ve yarattığı fırsatlar onun istediklerini elde etmesini sağlayabilmektedir ki buna da *yumuşak güç* denilmektedir. Dolayısıyla yumuşak güç zor kullanma ya da para vermeye gerek kalmaksızın diğer ülkeyi kendine çekebilmeyi ifade etmektedir (Nye, 2005:5, 11, 14). AK Parti’nin özellikle 2015 sonrası dönemdeki tutumuna bakıldığında “akıllı güç”ten de bahsedilmesi gerekmektedir. *Akıllı güç*, sert ve yumuşak gücün, gerektiği oranlarda birlikte kullanılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu güçte bir yandan harp sanatı diğer yandan diplomasi birlikte kullanılmaktadır (Yatağan, 2018:70-74).

AK Parti iktidara geldiğinde vesayet unsurlarının etkisi ile özgür bir dış politika anlayışı sergileyemese de 2007’de Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı seçilmesinden itibaren yavaş yavaş sistemde değişim yaşanmaya başlamıştır. Bu konuda klasik dış politika anlayışının dışına çıkan bir

pozisyona yönelme yaşanmıştır. Dış politika mevzuunda düşünce, yöntem ve ideolojide dönüşüm olması bağlamında özellikle kullanılan “güç”ün değişmesi ve bu konuda söylem ve kurumsallaşmanın şekil alması AK Parti’yi önceki dönemlerden ayırmak hususunda çok önemlidir. Dolayısıyla AK Parti dönemi “kamu diplomasisi ve yumuşak güç” politikalarının yaygın olduğu bir dönem olmuştur (Ekşi, 2018:239-244). Davutoğlu, Türkiye’nin uluslararası alanda başarılı ve etkin olabilmesi için Osmanlı’da olduğu gibi “farklı kültür ve dinlere saygı duymanın ve çok çeşitli halkları içine dâhil etme becerisine sahip olmanın” önemine dikkat çekmiştir. Bu şekilde bir dış politika vizyonu oluşturmak için ise “yumuşak gücü” ön plana çıkarmayı ve bu bağlamda kültürel diplomasiyi önemseyen bir profil çizmeyi önemsemiştir. Bu şekilde uluslararası camiada olumlu imaj oluşturarak Türkiye’ye meşruluk kazandırmayı ve dış politikada etkinliğini artırarak kendi iç sorunlarını çözebilmeyi hedeflemiştir (Öztürk, 2010:14).

Nye (2003:11) yumuşak gücü oluşturan kaynakları “kültür, siyasi değerler ve dış politika” olarak özetlemektedir. Literatürde yumuşak güçle ilgili ortaya konulan tanımların toplamı da bunu ortaya çıkarmaktadır. Kalın (2011:9) bu konuda, “özgürlüklerin önünü açan, paylaşımcı, insanı merkeze alan, adil, şeffaf ve demokratik bir siyasal düzenin” bir ülkenin yumuşak güce sahip olmasını sağlayan unsurların başında geldiğini ifade etmektedir. Bunun yanında yumuşak gücün etkinliğinin artırılması açısından bir ülkenin “iç ve dış hükümet politikalarının, değerlerinin, sahip olduğu demokrasininin, seküler bir devlet kimliğine sahip olmasının, Müslüman bir ülke olmasının, tarih ve kültürünün, çağdaş yönetim anlayışına sahip olmasının, uluslararası hukuk ve insan haklarına saygılı olmasının, ekonomik durumunun, dış ticaret hacminin, askeri kapasitesinin, jeopolitik konumunun, İslam dünyasına birleşme noktasında olmasının (Çavuş, 2012:28-30), büyük organizasyonlara¹² dâhil olunmasının (Kocabıyık, 2019:187), sahip olunan Türk muhafazakârlığı yönünün yeniliğe ve değişime açık olan bir nitelik taşımasının (Akıncı, 2012: 93, 99, 151)” önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu süreçte Osmanlı’nın geçmişteki olumlu yerinin/imajının hatırlatılması ile birlikte ortaya konulan “arabuluculuk faaliyetleri”nin artırılması ve bu sayede ülkelerin gönlünde sıcak bir yer edinilmesi çok önemsenmektedir. Bu şekilde Türk ve Müslüman imajının yükseltilmesi¹³ arzu edildiği gibi “barışın ve huzurun desteklendiği” tüm dünyaya gösterilmek istenmektedir (Çavuş, 2012:30-34).

Bu konuda kullanılan araçların ve kaynakların yanı sıra “söylem” de değişime uğramıştır. Klasik politika bakışının yabancı olduğu söylemlerle dış politika zenginleştirilmiştir. Bu anlamda “merkez ülke, akil ülke, model ülke, donör ülke, bölgesel güç, çok boyutlu dış politika,” şeklindeki dış politika retorikleri benimsendiği gibi “arabuluculuk girişimleri, komşularla sıfır sorun, ritmik diplomasi, medeniyetler ittifakı” gibi yumuşak güç retorikleri de dışa vurulmuştur (Turan, 2022c:404).

Sadece söylemler değil “kurumsallaşma” da yumuşak güce zemin hazırlayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu konuda bir yandan “Dışişleri Bakanlığı Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Genel Müdürlüğü ve Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK), Diplomasi Akademisi Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Maarif Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), TRT ve Anadolu Ajansı” gibi kamu diplomasisi kurumları ile yumuşak güç aktörleri aktif hale getirilirken ve güçlendirilirken diğer yandan sivil toplum diplomasisi yürütülmesi açısından “Türk Hava Yolları (THY), iş kuruluşları ve

¹² Örneğin, “Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)” şeklindeki önemli yatırımlara dâhil olunması ve “BM Güvelik Konseyi, İKÖ, G-20, NATO, Avrupa Konseyi” gibi platformda aktif görev alınması (Kocabıyık, 2019:187).

¹³ Bu hususta bazı araştırmalar AK Parti döneminde bu imajın yükseldiğini göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız (TESAD, 2019; Çavuş, 2012:32-33; Akgün ve Gündoğar, 2013:5-6).

düşünce kuruluşları'nın etkinliği artırılmıştır. Son olarak “Türk sinema ve dizileri” ile de bu faaliyetler desteklenmiştir¹⁴ (Turan, 2022c:404; Ekşi, 2018:239-244; Alemdar, 2020; Koç, 2016: 107-109; Çiftçi ve Ertugay, 2011:9-10; Güder ve Mercan, 2012:59).

Çavuş (2012:30) Türkiye'nin, yumuşak güç stratejisi ve uygulamalarını “kültürel etkileşim faaliyetleri, dış politikada düzen-kurucu rol ve ekonomik-insani yardımlar” şeklinde uygulamaya döktüğünü belirtmektedir (Çavuş, 2012:30).“Yardımlar” konusunda TİKA gibi birçok kurum/araç kullanılsa da özellikle “düzen kurucu olma ve kültürel etkileşim” faaliyetlerinde “*kamu diplomasisi*”nin önemli bir yeri olduğu görülmektedir (Karafil ve Turan, 2017:22).

“Kamu diplomasisi” diğer ülkelerin kamuoyunu etkilemek için yapılan bir faaliyettir ve “yumuşak güç potansiyelinin harekete geçmesi ile” gerçekleşmektedir (Çiçek, 2022:110). Kamu diplomasisi “devletlerin başka ülkelerin kamuoylarını etkileme amacıyla icra ettikleri faaliyetler” olması yönüyle geleneksel diplomasiden ayrılmaktadır. Geleneksel diplomasi faaliyetleri devletten devlete gerçekleşmektedir. Kamu diplomasisi ise geleneksel diplomasi faaliyetlerine destek olmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda kamu diplomasisi “devletler, devlet adına hareket eden kurumlar ve aktörler vasıtasıyla” yürütülmekle birlikte geleneksel diplomasiden farklı olarak, “diğer ülkelerin hükümetlerine değil hükümet dışı aktörlerine ve kamuoylarına yönelik” yürütülmektedir (Doğan, 2012:13).

Hükümetlerin dış politikadaki amaçlarını ve tezlerini etkili bir şekilde savunabilmek için dünya kamuoyunu ve hedef ülkenin çevrelerini etkileyebilmeleri gerekmektedir. Bir ülkenin bir meselede haklı olması bazen yeterli olmamaktadır. Bu haklılık diğer ülkelere kabul ettirilemediğinde haksız pozisyonda kalınacağından geleneksel diplomasi yöntemlerini aşan kamu diplomasisinin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (İskit, 2018:158). “Kamu diplomasisi” yabancıların düşünceleri etkilenecek Türkiye'nin faaliyetleri hakkında olumlu algı edinmelerini sağlamayı ifade etmektedir. Bu şekilde ulusun “idealleri, fikirleri, kültürü, kurumları, hedefleri ve politikaları” yabancılara anlatılabilmektedir. Yabancı aktörler cezbe dilerek ve tesir altına alınarak uygulanılmak istenilen politikaların meşruluğu sağlanmaktadır (Öztürk, 2010:1-3; Ekşi, 2018:127-129).

Kamu diplomasisinin kapsamını genişleten bazı önemli araçlar bulunmaktadır. “Uydu yayınlarının gelişmesi ve televizyonun yayılması” ile her toplum kendi değer ve fikirlerini aktarma fırsatı yakalamıştır. Örneğin Amerika'da ünlü Hollywood filmleri, diplomasi konusunda çok etkilidir. ABD Dışişleri Bakanlığı filmlerin ihracatını kolaylaştırmaya çalışarak bunu desteklemektedir. Beyaz Saray, Savaş Enformasyon Bürosu (OWI) ve CIA, özel temalı filmlerin ihraç edilmesi için Hollywood'u seferber etmiştir (Cull, 2010: 257). AK Parti döneminde Türkiye'de de bunun yapıldığı görülmektedir. “Sakarya Fırat, Ihlamlar Altında, Payitaht Abdülhamit, Diriliş Ertuğrul”un da içinde olduğu birçok dizi ihraç edilmektedir (Ökmen ve Göksu, 2019:259- 260). Bu diziler dünyanın her bölgesinde birçok ülkeye satılmaktadır (Cereci, 2014:3-4). Türk dizileri yurt dışında beğeniyle izlenmekte (Özarıslan, 2020:215) ve kamu diplomasisi sürecine katkıda bulunmaktadır. Bu dizilerin dış politikada oluşturulan cazibeye katkı sağlaması önemlidir. Dizilere gelen rağbetin sebepleri: “Osmanlı ve Cumhuriyet değerlerinin bir arada sunulmuş olması, kültürel yakınlık, Türk kültürü ve tarihinin zengin çekiciliği, Türkiye'nin çekiciliği, çoğul modernite tecrübesi, Müslüman ve demokrat bir özellikte olunması” şeklinde özetlenebilir. Tüm bu sebepler Yeni Osmanlılık çerçevesinde kültürel hegemonya kurmayı kolay hale getirmektedir (Yazar, 2020:537-538)

¹⁴ TRT Kanallarında yayınlanan diziler ve programlarla bu imaj yükseltilecek Türkiye'nin yaptıklarında meşru hale getirilmesi konusunda yumuşak güç yaygın hale getirilmektedir (Kocabıyık, 2019:192, 173-174).

Dolayısıyla yumuşak güç dış politikada çok önemli bir yere sahip olmakla birlikte kamu diplomasisi de yumuşak gücün açtığı yoldan yürümektedir. Ancak yumuşak gücün beklenen tesiri gösterebilmesi için, bazen askeri ve ekonomik güç şeklindeki “sert güç” unsurları ile desteklenmesi gerekmektedir (Güder ve Mercan, 2012:66-67). Bu bağlamda AK Parti için yumuşak güç önemli olmakla birlikte ülkede 2015 sonrası dönemde yaşanan beka kaygısı yumuşak gücü sert güç ile takviye yapmayı gerektirmiştir (Çavuş, 2012:30). Dolayısıyla AK Parti 2015 sonrası dönemde akıllı gücü işletir hale gelmiştir.

3. AK Parti ve Dış Politika Sarmalı: Örnekler Üzerinden Bir İnceleme

AK Parti'nin yaşadığı dış politika sarmalının ana belirleyicileri Irak müdahalesi, BOP, Yeni Osmanlılık ve Arap Baharı şeklindeki ana başlıklarda açıklanmıştır. Bunun yanı sıra bu sarmaldan çıkılması için pragmatizm ve popülizm ile birlikte yumuşak güç ve kamu diplomasisinin hayata geçirildiği de ifade edilmiştir. Bu hususta Türkiye'ye ve Türkiye'nin kararlarına her daim etkisi olması açısından öncelikle -girizgâh olarak- “AB ve ABD” konusuna kısaca değinmek gerekmektedir. Ardandan, “Kuzey Irak, Kırım-Rusya-Ukrayna, Libya, Suriye ve Doğu Türkistan ülkeleri/özerk yapıları” ile ilgili bu sarmalın örnekleri değerlendirilecektir.

3.1.AB ve ABD: Bağılıktan Bağımsızlığa

AK Parti hem AB hem de ABD ile ilişkilerinde yıllar içerisinde büyük gelgitler yaşamıştır. Bu esnada eline geçen imkânlar ölçüsünde içinde bulunduğu sarmaldan çıkmaya çalışmıştır. AK Parti, “pragmatizmi”, ilişkide olduğu her bir ülke için birbirinden farklı bir politik bakış ile sergilemiştir. Türkiye'nin ABD'nin Irak müdahalesine destek verebilmesi için 1 Mart Tezkeresi'nin Mecliste kabul edilmesi gerekmiştir. Fakat bu tezkerenin meclisten onay alamaması üzerine Türkiye Irak konusunda savaş sonrasında anlaşma masasında olamamıştır. Ayrıca Kuzey Irak'ta bir bölgesel yönetimin kurulmasını engelleyemediği gibi ABD ile olan ilişkileri de bozulmuştur. Böyle bir sarmalın içerisinde bulunan AK Parti, Orta Doğu'da ABD ile birlikte BOP sürecinin yürütülmesini sırtlayarak hem ABD ile ilişkileri yeniden güçlendirerek Kuzey Irak üzerinde etki kurabilme hem de BOP'un sağladığı fırsatlarla literatürde Yeni Osmanlılık şeklinde de ifade edilen dış politika stratejisi işletebilme fırsatı yakalayabilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde içinde bulunulan olumsuz koşullarda ABD ile yolların birleşmesi ile bir pragmatizm sergilenirken “Arap Baharı” sonrasında ABD ile birçok açıdan yolların ayrılması (Efegil, 2016:52-55; Çakır, 2017) ile bir pragmatizm sergilenmiştir. Dolayısıyla AK Parti iç ve dış politika üretim sürecinde içinde bulunduğu sarmaldan çıkmak için zaman zaman ABD çizgisine girmek ve çıkmaktan imtina etmeyerek pragmatizmi uygulamayı sürdürmüştür. Bu süreçte ABD ile birlikte bölgeye (Orta Doğu) müdahale edilmesi politikasının benimsenmesi gerektiğinde “demokrasi için bunun yapıldığına” dair bir popülizm ortaya konulurken ABD ile yolların ayrılması gerektiğinde “karşı karşıya kalınan yaptırımlar halka anlatıldığı gibi ABD'nin bölgede terörü beslediğine dair milliyetçi duyguları artıran söylemler de” ortaya konularak bir popülizm işletilmiştir (Tezcan ve Aras, 2015:21).

Aynı şekilde AB'ye girilmesi amacıyla AB'nin istekleri doğrultusunda birçok yasal düzenleme yapan AK Parti'nin bu süreçte “AB'ye girmenin avantajlarını sıralayarak milliyetçileri susturmaya dönük yaklaşımının ardından” 2011 sonrası evrede “AB'ye rest çeken ve Türkiye'nin AB'ye girmeye muhtaç olmadığını (Tezcan ve Aras, 2015:21) ve bu konuda Türkiye ekonomisinin AB'ninkinden daha iyi durumda olduğunu” belirten bir yaklaşım benimsemesi pragmatizmin bir yansıması olduğu kadar halkın gözünde uygulanan dış politikaların meşruluğunu artırmak adına popülizmin de bir dışa vurumunu ifade etmektedir. Şu an için AB ile ilişkiler sonlandırılmadığı gibi bu ilişkinin

sonlandırılması konusunda karar verip bunu ifade etmesi gerekenin de AB olduğu (Şangay Beşlisi'ne alın AB'yi unutamam, 2013) ifade edilerek bu konudaki pragmatizm sürdürülmektedir.

3.2.Kuzey Irak ve Çıkar Meselesi

Irak müdahalesi AK Parti için çok önemli bir tecrübe olmuştur. Bu savaş AK Parti için ilk önemli dış politika imtihanı olarak da değerlendirilebilir. Türkiye, Irak'ta yaşanan olaylarda ciddi politik ve ekonomik kayıplar yaşamıştır. AK Parti bu süreci yönetmekte ve bu sarmaldan çıkmakta oldukça zorlanmıştır. 1 Mart Tezkeresi'nin meclisten geçmemesi sonucunda Kürtlerin yardımı ile Irak'ta dengeleri bozan ABD, Kuzey Irak'ta bölgesel bir yönetim kurulmasına dönük yardımları ile Türkiye için büyük bir problemin başlangıç fitilini ateşlemiştir. Esasında AK Parti lideri Erdoğan tezkerenin görüşüldüğü esnada ABD ile müttefik olunmasının gereğini açıklayarak Türkiye'nin menfaatini buna bağlayan bir konuşma ile tıpkı Özal gibi pragmatist bir beklentisi olduğunu ifade etse de meclis tezkerayı onaylamamıştır (Kardaş, 2010:371-372; Turan, 2022b: 427-447). Ancak sonrasında, Türkiye'nin kurulmasını engelleyemediği Kuzey Irak'taki bu oluşumu kontrol altına almak için yine ABD ile yakınlaşmak gerekmiş ve bu kez pragmatist bir bakışla BOP eş başkanlığını ortaya koyan Türkiye bu ortaklıkla Osmanlı'dan geri kalan alanlarda bir diyalog imkânı yakalamıştır. ABD 11 Eylül Saldırıların bir yansıması olarak bölgeyi BOP ile demokratikleştirmek istediğini ifade ederek Türkiye'yi de bu projeye eş başkan yapmış olsa da AK Parti'nin bu başkanlık sürecinde ortaya koyduğu gayretler “partinin amacının” “Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirip güçlendirmek, bu coğrafyada söz sahibi olmak ve ayrıca bu eş başkanlıktan sağlanan meşrulukla Yeni Osmanlıcılığa merdiven dayamak” olduğu anlaşılmaktadır. AK Parti bu süreçte Orta Doğu'nun demokratik dönüşümünü Türkiye ve bölge ülkeleri için faydalı bularak desteklemiştir. Bu coğrafyada gerçekleşecek olan demokratik dönüşümle ilişkilerin daha çok geliştirileceğini ve bölgenin dış müdahalelerden kurtulabileceğini düşünmüştür. Bu düşünce ile hareket eden AK Parti'nin bu süreçte Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi (KIBY) (Erbil) ile ekonomik ilişkilerini en üst seviyeye çıkarması ve bölgesel yönetimi Bağdat yönetimi karşısında daha bağımsız hale getirerek¹⁵ (Pusane, 2017:47-50; Dalar, 2015:59; Balcı, 2012:127-130) kontrolü eline almaya çalışması da ancak pragmatist tutumun bir örneği olabilir¹⁶.

Bu süreçte KIBY liderlerinin Türkiye'ye davet edilerek ülke içerisinde ortaya çıkan bir takım bölünme çabalarına karşı onların desteğinin alındığının kamuoyuna gösterilmesi ve bu bağlamda ülke içinde bir demokratik açılım sürecinin başlatılması (Pusane, 2017:49) pragmatizmin politikalara yansıması hadisesidir. Türkiye'de demokratik açılım sürecinin başlatılması Türk milliyetçilerinin itirazı ile karşılaşmış olsa da (Atasoy, 2009; Türk Ocakları genel merkezi, 2010) bölge ile Osmanlı mazisi çerçevesinde yakınlaşma sergilenmesi, bölgesel yönetimle ekonomik ve diğer ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında bölgeye çeşitli yatırımlar yapılması ile birlikte bölgedeki petrol kaynaklarının dışarı satılmasında bölgesel yönetimin Türkiye'ye bağımlı hale getirilmesi (Balcı, 2012:127-130; Pusane, 2017:50), literatürde AK Parti'nin dış politika stratejisi olarak anılan “Yeni Osmanlıcılık”

¹⁵ Türkiye Irak'taki, Şii Maliki yönetimin politikalarını, mezhep temelli görerek KIBY ile bağımsız politika sürdürmeyi tercih etmiştir (Efegil, 2016:52-55).

¹⁶ AK Parti KIBY ile ilişkilerini geliştirmiş ve petrol borularının döşenmesi ile birlikte birçok yatırımla bölgenin gelişmesine katkı sunmuştur. KIBY'i tanıdığı gibi bu federe bölge ile ekonomik faaliyetler gerçekleştirmiştir. Ayrıca politik-diplomatik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi de söz konusu olmuştur. Bölge petrolünün Batı'ya nakledilmesi uluslararası çıkarlara bağlanarak çabalar yoğunlaştırmıştır. Bu gelişmelerin iki taraf yönetimlerinin çıkarına olduğu düşünülmüştür (Soylu, 2013). Bu ilişkilerin bir yansıması olarak Erdoğan bir konuşmasında Neçirvan Barzani'ye “tebrik mektubu göndererek Türkmenlere yapılan yardımlardan dolayı teşekkür etmiştir” (Erdoğan'dan Barzani'ye mektup! Kardeşim..., 2014). Dolayısıyla ilişkilerin geliştirilmesi Irak'ın kuzeyinde güçlü konumda olan Kürtlerin Türkmenlere destek olmasını sağlamıştır.

(Tüysüzoğlu, 2013:311; Efeğil, 2016:51) olarak sunulsa da esasında pragmatist bir politik bakışın sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Öte yandan bu politikanın “Türkiye ekonomisine katkısı olması” bir yana meseleye Osmanlı gibi yaklaşılması ile ülke (Türkiye) içindeki Kürtlerin üniter devlete bağlılığının artması “çok-kültürlülük¹⁷” olarak yorumlanmıştır. Ancak bahsi geçen bu durum da Türkiye’nin çıkarına olması açısından pragmatizmin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Fakat 2017 yılına gelindiğinde bölgesel yönetimin bir referandum ile bağımsızlık denemesi yapması (Güneş, 2017) karşılığında AK Parti liderinin “petrol vanalarını¹⁸ kapatarak bölgesel yönetimi perişan edeceğini söylemesi (Kuzey Irak referandum sonuçları, 2017)” ve bu şekilde Türk halkına ve Türk milliyetçilerine dönük bir popülist tutum sergilemesi aynı zamanda geliştirilen ekonomik ilişkilerin pragmatist bir bakışla gerçekleştiğinin de göstergesi olmuştur. Çünkü 2017’ye kadar olan dönemde Kuzey Irak’ın petrol gelirleri ile zenginleştiriliyor olduğu gerçeği bir kenara bırakılmıştır. Diğer yandan bu süreçte terör eylemlerinin artması bağlamında ABD’nin PKK/PYD’ye verdiği destek dillendirilerek onların müttefiklik ilkesine uygun davranmadığı ve bu konuda Türkiye’nin sert güç uygulayarak sınır ötesi harekâtlar ile kendi güvenliğini temin etmek zorunda olduğu vurgusu (Canikli ve Yıldırım, 2017) “beka kaygısı” temelinde -bir tehdit işaret edilerek- popülist söylem ortaya konularak meşruluk için zemin hazırlanmıştır. Dolayısıyla KIBY hem bölgesel yönetim kurulması ile hem de referandum denemesi ile AK Parti’yi dış politikada bir sarmalın içerisinde bıraksa da AK Parti bu süreçte pragmatizm ve popülizmi işletmeyi sürdürmüştür. Erdoğan pragmatizmin gereği olarak yazdığı mektupla “değerli Başbakan, değerli kardeşim” diye hitap ettiği Neçirvan Barzani’nin -8. Irak Kürdistan Bölgesel Hükümetinin ilanı sürecinde- başbakan olması konusunda memnuniyetini dile getirip onu tebrik ederek bölgedeki liderliğini desteklerken” (Erdoğan’dan Barzani’ye mektup! Kardeşim..., 2014) 2017 referandumu döneminde Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmasını Türkiye için tehlikeli bularak bunu engellemek ve bu sarmaldan kurtulmak istemiştir.

3.3.Kırım, Rusya ve Ukrayna Üçgeni

Türkiye, *Kırım Tatarlarının* geleceği temelinde *Rusya* ve *Ukrayna* ile gelişen ilişkilerde de bir sarmalın içerisinde kalmıştır. 2014’de Rusya’nın Ukrayna bünyesinde bulunan Kırım’ı haksız bir şekilde Ukrayna’dan koparması (Şahin, 2015:337; Yılmaz, 2015:1) neticesinde yeni bir sorun alanı oluşmuştur. Çünkü Kırım Türkleri soydaş olmakla birlikte, Rusya ekonomik getiri ve ticari ilişki anlamında Türkiye için büyük bir öneme sahiptir (Şahin, 2016:15-16). Ukrayna ise yıllardır Türkiye ile ilişkilerini geliştiren ve Karadeniz’de birlikte politika üretilen bir ülkedir (Çalışkan, 2020:20-22). Kırım’ın ilhakı sürecinde Türkiye’nin Rusya ile olan ilişkilerini bozacağı beklense de durum böyle olmamıştır. Türkiye tüm dünya ülkeleri gibi bu ilhakı tanımasa da Rusya’ya karşı yapılacak bir şey olmadığını anlamıştır. Bu bağlamda AK Parti hükümeti bu sıkıntılı süreçte hem Ukrayna hem de Rusya ile ilişkilerini artırmaya ve ekonomik fırsata dönüştürmeye çalışmıştır. Kırım Tatarları Rusya’ya karşın Ukrayna’yı daha güvenli bir yaşam/ikamet alanı olarak görürken ABD ile AB bu ilhakin bir karşılığı olarak büyük yaptırımlarla Rusya’yı yıpratmak istemiştir. Türkiye ise ekonomik çıkarları için bu yaptırımları delerek Rusya ile ekonomik ilişkilerini daha da geliştirmiştir (Kazdal, 2018:561; Çalışkan, 2020:19-22). Bu bağlamda Kırım’ın ilhakı Türkiye tarafından tanınmasa da (T.C.

¹⁷ Çok-kültürlülük, kültürü, kültürel aidiyeti ve toplumda yaşayan tüm kültürlerin değerli olduğunu kabul eden ve kültürel grupların ya da bunun mensuplarının eşit bir şekilde toplumda yaşayabilmelerinin bir yolunu bulmayı amaçlayan ve son olarak farklılıkların egemen kültürle eşit bir biçimde yaşamasını savunan bir görüşür (Barın, 2016:59).

¹⁸ Cumhurbaşkanı Erdoğan, petrol boruları ile kendisine bağımlı kıldığı Barzani’nin 2017 Referandumunu girişimini “buram buram fırsatçılık” olarak değerlendirerek şu sözleri sarf etmiştir: “Giriş çıkış kapatılacak. Bakalım petrolünü nereye akıtacak ya da satacak? Vana bizde. Vanayı kapattığımız anda o iş de bitti” (Erdoğan, Barzani’ye ‘vana’yı gösterdi: Bakalım petrolünü nereye akıtacak?, 2017). Erdoğan’ın bu değerlendirmesi geliştirilen ilişkilerin pragmatizm kaynaklı olduğunu göstermiştir.

Dışişleri Bakanlığı, 2014) Rusya ile ilişkiler geliştirilerek Kırım'ın işgali konusunda ABD ve AB'nin Rusya'yı daha çok yıpratması engellenmektedir. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde karşısına konulan Kıbrıs meselesinde uğradığı haksızlıklar ve ABD'nin Orta Doğu'da terör unsurlarına verdiği destek" de bu süreçte dikkate alındığında Türkiye AB ve ABD ile müttefik olmayı başaramamış bir ülke olarak Rusya'yı da karşısına almayı katkı sağlayıcı bulmayarak bir pragmatizmi işletmiştir. Ayrıca Rusya'nın Kırım'ı tekrar iade etmeyeceği hususu Rusya'nın Ukrayna'ya açtığı savaşa bir kere daha anlaşılmıştır.

Türkiye bu süreçte Rusya'ya yapılan yaptırımları delse de Kırım Türklerinin sorunlarını önemsemeye devam etmiştir. Kırımlı Türklerinin hakları konusunda Rusya ile görüşmek ve sorunları konuşup anlaşarak çözmeye çalışmak AK Parti için daha doğru bir politika olarak benimsenmiştir (Mevlüt Çavuşoğlu T.C. Dışişleri Bakanı, 2018:50). AB ve ABD yaptırımlarının delinmesi sonrasında Türkiye ile Rusya arasında ekonomik gelişmelerin arttığı görülmekle birlikte (Şahin, 2016:20) iki ülke arasında ilişkiler de ciddi anlamda gelişmiştir. Bu konuda Kırım'ın ilhakı sonrasında (2014 yılı sonunda) Türk Akımı Projesi'nin Rus doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyan bir hat olarak oluşturulması ve bu hattın Avrupa'nın Türkiye'ye enerji güvenliği anlamında bağımlı olmasını sağlayan bir hat olması (Türk Akımı Projesi nedir? Türk Akım nereden geçiyor?, 2020) bu pragmatist yaklaşmanın meyvelerinin toplandığı anlamını taşımaktadır. Aynı şekilde Rusya lideri Putin'in uluslararası doğalgaz dağıtım alanı yapılması için Türkiye'yi işaret etmesi de (Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye uluslararası doğal gaz dağıtım merkezi olacak, 2022) özellikle Türkiye'yi bu alanda Batı için vazgeçilmez yapmaya dair önemli bir örnektir. Bahsi geçen enerji kanalları tıpkı Osmanlı gibi Türklerin Batı'da baskın hale gelmesi açısından ve Osmanlı gibi Batı karşısında güçlü olması açısından da önemlidir. Böylece bölgede önemi artan Türkiye'nin bölge ülkeleri üzerinde etkisi arttığı gibi bölgeye müdahale edenler üzerinde de etkisi artacaktır. 2014 yılında ortaya konulan ve Rusya'ya meydan okumayı içermeyen politik duruş Yeni Osmanlılık anlamında da Türkiye'nin bölgede etkisini artırmıştır. Bu şartlar altında yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin artırılması ile bir yandan arabuluculuk faaliyetleri bir yandan gıda güvenliği için gayretler ortaya konulması da Türkiye'yi bölgede önemli bir aktör haline getirmektedir.

Diğer yandan AK Parti'nin bu süreçte Rusya ile iyi ilişkiler sürdürmesi için Ukrayna'dan vazgeçmesi gerekmemiştir. Yine bir pragmatizm yansıması olarak Ukrayna ile stratejik ortaklığın sürdürüldüğü görülmektedir. Ukrayna'ya İHA satılması ve birçok askeri yatırımı birlikte yapmak gibi bir takım adımlar atılarak Ukrayna'yı Rusya karşısında güçlendirme gayreti gösterilmesi ve bunun Rusya ile sürdürülen ilişkilere rağmen devam ettirilebilmesi de yine pragmatizmle açıklanabilir (Çalışkan, 2020:19-20). Böyle bir atmosferde AK Parti, Kırım'ın ilhakına rağmen Rusya ile gelişen ekonomik ilişkiler karşısında ülke (Türkiye) içindeki milliyetçileri yatıştırmak adına "Kırım Türklerinin tüm sıkıntılarında yanında olduğunu ve Rusya'nın ilhakına karşı olduğunu" belirten popülist söyleminin yanında TİKA gibi yumuşak güç kuruluşlarıyla Kırım Türklerinin her türlü sıkıntısına yetişmeye çalışılması da (Şahin, 2016:10-11) yaşanan sarmaldan çıkılması için önemli bir konuma sahiptir.

3.4.Libya Meselesi: Çaresizlikten Gövde Gösterisine

2009 sonrası süreçte Türkiye, dış politikada Osmanlı geçmişine sırtını dayamış ve bu çerçevede bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinde "dine, kültüre ve akrabalığa bağlı dostluk ilişkilerine" atıf yaparak – sömürgecilere karşı olan bir duruşla- mazlum olanların ardında durulmasına dönük bir popülist söylem geliştirmiştir. Ayrıca Türkiye halkının bu konuda küçük düşünmemesi gerektiği ve Osmanlı'nın devamı olarak bölgeye sahip çıkılması gerektiği yönünde (Pusane, 2017:47-48; Çınar, 2019:75; Bölükbaşı, 2016:174; Uzunçayır, 2013:210-211; Bingöl ve Akgün, 2005:6; Öztan, 2013:1)

halka Yeni Osmanlılık telkin edilmiştir. Ancak Batı yönlü (ABD ve NATO gibi) bazı bağlayıcılar ve Arap Baharı Türkiye’yi bu sürecin dışına çıkmaya dönük bir sarmalın içerisinde bırakmıştır.

Batı’nın 2011’deki *Libya* müdahalesine Türkiye sıcak bakmayıp Yeni Osmanlılığın bir gereği olarak bunu durdurmak istese de başarılı olamamış ve bunun üzerine pragmatizmin bir gereği olarak bir NATO ülkesi olması bağlamında bu müdahaleye destek veren (Talan, 2020) bir tutum sergilemiştir. Dolayısıyla 2009 sonrası atılan yumuşak güç ve kamu diplomasisi adımları kısa vadede Türkiye’nin Yeni Osmanlıcı bir mantıkla bölgeyi kontrol etmesini mümkün hale getirememiştir. Ancak Arap Baharı sonrasında içinde bulunulan şartlar ve yaşanan bunalımlar devam ederken Türkiye’nin Yeni Osmanlılığı işletmeye dönük attığı yumuşak güç ve kamu diplomasisi adımlarının temin ettiği güç/ımkânlar özellikle 2015 sonrası dönemde Türkiye’nin dış politika tutumunu belirlemiştir. Bu bağlamda 2015’li yıllar itibarıyla Türklerin “seçilmiş bir millet olduğu¹⁹” vurgusu söylemlerde artırılarak Türklerin Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi ile İslam’ın Nizam-ı Âlem ve İlay-ı Kelimetullah anlayışının benimsenmesine²⁰ dönük –biz ve onlar şeklinde ayırım yapıldığı- bir popülizm sergilenmiş ve bölge ülkelerinde yaşananlara müdahale edilmesi ve o mazlum ülkelere yardımlar yapılması konusunda Türk halkının rızası/meşruluğu temin edilmek istenmiştir. Bu şekilde hem dini hassasiyetler öne çıkarılarak hem de Türklere İslam liderliği rolü biçilerek Yeni Osmanlılık koridorunun açılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Libya konusu AK Parti için dış politikada karşı karşıya kalınan büyük bir sarmal olmasıyla hassas bir konudur. Libya, Osmanlı’dan kalma bir değer/miras olmasının yanında Türkiye’nin Akdeniz’deki enerji çıkarı açısından da önemli bir konuma sahiptir. AK Parti’nin Libya konusundaki politik tutumu “enerji çıkarı çerçevesinde” pragmatizm çerçevesinde okunabilse de Türkiye’nin 2017 sonrası dönemde Libya’daki faaliyetleri “Türkiye’nin bölgede “söz sahibi olması ve bölgeyi kontrol edebilmesi” zemininde düşünüldüğünde Yeni Osmanlılığı işletmesi anlamına gelmektedir. Burada muhalefetin “Libya’da bizim ne işimiz var?” şeklindeki söylemi ve böyle bir kamuoyu oluşturması karşısında AK Parti iç politikada bir meşruluk temin edebilmek ve yaşadığı bunalımın şiddetini azaltabilmek adına “Libya’nın Osmanlı mirası olduğu, Türklerin seçilmiş bir millet olarak mazlumların bekçisi olduğu, İslam coğrafyasında lider ülke olarak Nizam-ı Âlem için böyle bir vazifeyi üstlendiği” şeklinde bir söylem içeriği ortaya koyarak popülizmi işletmektedir (Talan, 2020).

2017’de AK Parti’nin Libya’nın uluslararası anlamda kabul gören meşru hükümeti ile askeri temelde ittifak yapıp Libya halkını askeri darbeler (Hafta) karşısında muhafaza eden bir tutuma yönelmesi (Erdoğan’dan Libya açıklaması, 2020) hadisesinde, AK Partili politikacılar söylemlerinde “seçilmiş bir millet olmaya” atıf yaparak bir Yeni Osmanlıcı popülist söylem geliştirse de Libya ile

¹⁹ Anthony Smith (2018:80) çalışmasında “seçilmiş milletler”den bahsetmektedir. TRT dizilerinde ve siyasilerin konuşmalarında Türkler, mazlumları korumakla ve dünyaya nizam getirmekle görevli bir millet olarak gösterilmektedir (Diriliş Ertuğrul Efsane Sözcükler, 2019; Barbaroslar Akdeniz’in Kılıcı 14. Bölüm, 2021; Büyükakın, 2021). Kur’an-ı Kerim Maide Suresi 54. Ayet’e ve “İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur” hadisine atıfla bu gerekçelendirilmektedir. AK Parti’nin bu yaklaşımı Osman Turan (2014)’ın “Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi” isimli eserinde izah edilmiştir ve bu eser Türkleri İslam’a hizmet eden bir millet olarak değerlendirmektedir. AK Parti’nin seçilmişlik miti ile ilgili detaylı bilgi için bakınız (Turan, 2023).

²⁰ AK Parti’nin özellikle 2016 sonrası evrede, Türklerin Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi, Nizam-ı Âlem ve İlay-ı Kelimetullah Ülkelerine yaklaşımının yansımalarını bazı Türk dizileri dışında AK Parti lideri Erdoğan’ın özellikle “İstanbul’un fethi, Ayasofya’nın ibadete açılması, Mescid-i Aksa’nın özgürlüğü ve TRT WORLD’ün mazlumların sesi olması” çerçevesindeki söylemlerinde açıkça görmek mümkündür. Bu hususta AK Parti lideri Erdoğan’a ait bazı örnek konuşmalar için bakınız (Berktaş ve Kandemir, 2018:139; Ayasofya: Danıştay karar verdi, 24 Temmuz’da cami olarak ibadete açılıyor, 2020; T.C. İstanbul Valiliği, 2019).

Akdeniz'deki enerji konusunda yapılan ittifak (Libya'da kim kiminle savaşıyor?, 2020) bunun aynı zamanda ekonomiyi de önceleyen pragmatist bir ilişki olduğunu açıkça göstermektedir²¹.

Dolayısıyla 2011'de içinde bulunulan koşullara bağlı olarak Libya'ya Batı müdahalesini engelleyemeyen AK Parti'nin pragmatist manada NATO müttefik görevini üstlenmesinin ve Batı'ya karşı uyumlu davranarak pragmatist davranmasının ardından 2017 yılından itibaren Libya'ya yönelik yaklaşımında Batı'ya rağmen “Yeni Osmanlılık” olarak ifade edilebilecek bir tutumu sergiliyor olması 2015 sonrası şartlar çerçevesinde akıllı gücü kullanıyor olmasından ileri gelmektedir. Çünkü 2009 itibarıyla güçlü bir şekilde kullanılmaya başlanan yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin 2015 sonrası süreçteki yansımaları ile birlikte askeri anlamda yaşanan ilerleyiş Türkiye için tıpkı Osmanlı gibi bölgede mazlumu koruyan ve Batı karşısında bir denge kurarak Türk ve Müslüman haklarını koruyan bir davranış sergilemesine fırsat sunmuştur. Yapılan diplomatik adımların yanı sıra sert güç olarak da ifade edilen sınır ötesi harekâtlar, Libya'ya sunulan askeri destek ve Akdeniz'de enerji arama girişimleri esnasında gösterilen tacizlere karşılık verilmesi gibi adımlar bu konuda Yeni Osmanlılığın işlevsel hale geldiğini göstermektedir.

AK Parti Yeni Osmanlılık kararlılığını başka yöntemlerle de sergilemektedir. Bu konuda TRT programları ve Türk dizileri ile Akdeniz'deki Osmanlı/Türk hakları ile birlikte Müslümanların lideri olarak koruyuculuğumuz dini temelde ve seçilmişlik miti çerçevesinde işlenerek “haklarımıza sahip çıkmamız gerektiği ve bölge ülkelerini koruyuculuğumuz gösterilerek” (Turan, 2023) sergilenen “Batı'nın kurduğu sisteme karşı duran ve onların yaptıklarını düşmanca gösteren” bir popülizmle Yeni Osmanlılık işlevsel hale getirilmektedir. Böylece hem ülke içerisinde Türk halkına böyle bir hakkımızın olduğu ve bunun için büyük emekler verdiğimiz ve buna sahip çıkmamız gerektiği aktarılmakta hem de bu diziler bölge ülkelerine satılarak Türklerin liderliğine ve bölgedeki emeklerine yönelik bir hoşgörü oluşturularak yumuşak güç işletilmeye devam edilmekte ve kamu diplomasisinin yönetilmesi kolay hale getirilmektedir. Diğer bir ifadeyle TRT programları ve Türk dizileri ile Türk halkına, “bölgeye yüzyıllardır Türklerin hâkim olduğu, Türklerin İslam'ın lideri olduğu ve mazlumların koruyucusu olduğu” (Barbaroslar Akdeniz'in Kılıcı 14. Bölüm, 2021) şeklinde popüлизм ortaya konularak Yeni Osmanlı bir toparlayıcılık aşılacaktır. Benzer şekilde Erdoğan'ın konuşmaları incelendiğinde ecdadın (özellikle Osmanlı'nın) mirasına ve dünyanın sığınılan bir devleti olduğuna dikkat çekildiği görülmektedir. Erdoğan (2019a)

“(…) Bu büyük coğrafyada ‘Türk’ bir kavmin değil, bir medeniyetin adıdır. İşte bugün bu büyük medeniyeti yeniden ayağı kaldırmanın, yeniden özlemle beklenen hale getirmenin çabası içerisindeyiz. Dün olduğu gibi bugün de kalbimizi ve imkânlarımızı rengine diline inancına fikrine zikrine bakmadan tüm mazlumlara açıyoruz (...)” diyerek²²

dizilerde işlenen konunun söyleme de yansıdığını ya da söyleme yansıyan hususun dizilerde de işlendiğini göstermiştir.

Hem dizilerle hem de söylemlerle Türk askerinin Libya'da olması konusunda bir meşruluk zemini hazırlanmak istenmektedir. Diğer yandan bu ittifakın ekonomik kaidelere dayandığı doğrudan dillendirilemese de İslam Âlemi'nin ve Türklerin Akdeniz'deki ekonomik ve enerjiye dayalı çıkarının korunmaya devam edeceği ve bunun bir “beka meselesi” olduğuna dair halkı kenetlemeye dönük

²¹ Dolayısıyla burada AK Parti lideri Erdoğan'ın ağzından çokça duyulan bir “kazan-kazan” stratejisi hayata geçirilmiş gözükmektedir (Kılıç, 2021).

²² Cumhurbaşkanı Erdoğan bu konuda birçok platformda yaptığı birçok konuşmasını “Yeni Türkiye Vizyonu Mazlumların Sığınağı” isimli çalışmada bir araya getirmiştir. Detaylı bilgi için bakınız (Erdoğan, 2019b).

popülist söylemler ortaya konularak bu ittifakın ekonomik çıkar anlamında pragmatist yönü de hissettirilmektedir (Babacan, 2020:12-13; Efeğil, 2016:51; Hacaloğlu, 2022). Dolayısıyla Türkiye'nin Arap Baharı sonrası evrede kendi çıkarlarına odaklanan ve ABD yörüngesinden çıkmaya çalışan, diğer bir ifadeyle “oyun kurucu olmaya dönük” tutumunun bir yansıması olarak Akdeniz'deki haklarını beka kaygısı çerçevesinde tanımlaması Yeni Osmanlılık temelinde anlamlı gözükmektedir. Bu süreçte popülist söylemlerle “biz ve onlar” ayrımı temelinde halkın kenetlenmesi pragmatist anlamda da önem arz etmektedir. Böylece AK Parti Libya ve Akdeniz konusunda hem içinde bulunulan bunalımı azaltmış hem de çıkarlarını büyütmüş ve Yeni Osmanlılık çerçevesinde demokratik bir ittifak kurmayı başarmıştır. Bu durum Türkiye ile birlikte hareket edilmesinin bölge ülkelerine olan katkısını göstermesi açısından da önem arz ederek Yeni Osmanlılığın işlevini artırmaktadır.

3.5.Suriye Meselesi ve Yıpranma: Zirveye Koşarken Savrulmak

Suriye konusunda ise pragmatizm ve popülizm daha farklı seyretmiştir. Arap Baharı ile gelen kış Türkiye'yi bu konuda da büyük bir sarmalın içerisinde bırakmıştır. Suriyeli Müslümanların ülkeye alınması ve korunmasında Yeni Osmanlılık temelinde “din kardeşliği ve mazlumların korunması çerçevesinde” popülist bir söylemin daha dikkat çektiği görülmektedir. Suriyelilerle ilgili AB'den beklenen ekonomik yardımın gelmemesi karşısında “biz kardeşlerimizi sahipsiz bırakmayız, siz sözünüzde durmasanız da biz Suriyeli din kardeşlerimizin ölümüne izin vermeyiz” şeklindeki (Babacan, 2020:12-13; Efeğil, 2016:51; Hacaloğlu, 2022) açıklamaların yapılması popülist bir zemine değerlendirilmelidir. Bu söylem hem Türk halkını bu yükü sırtlamak açısından rıza gösterir hale getirmektedir hem de “Türkiye içinde bir Yeni Osmanlılık yaratılarak meşruluk temin edilmesi ve dünyaya güçlülük ve İslam'ın lideri imajı verilmesi” açısından pragmatist temelde ehemmiyetlidir. Dolayısıyla Suriye halkının Türkiye'de muhafaza edilmesi sürecinde (Babacan, 2020) seçilmiş millet olmanın gereğinin²³ yapılması bağlamında ortaya çıkacak olan ekonomik külfetin kabullenilmesinin (meşru görülmesinin) gereği halkın algılarına yansıtılmıştır. Osmanlı coğrafyasına sahip çıkan bu davranış sonucunda iç ve dış düşmanların daha güçlü saldırdıkları²⁴ (Altun, 2021) popülist çerçevede sunularak bu konudaki kayıplara katlanmanın seçilmiş olmanın bir gereği olduğuna, bunun dini ve

---

²³Erdoğan doğrudan Türklerin seçilmiş bir millet olduğunu ifade etmese de “*Tarih boyunca olduğu gibi bugün de Türkiye, kimliğine bakmadan zalimin karşısında, mazlumun yanındadır*” şeklinde özetlediği konuşmasında Türklerin tarih boyunca yürüttüğü vazifeyi özetleyerek Türklerin bunu yapan seçilmiş bir millet olduğunu ortaya koymuştur. Bu meselenin Türklerin tarih boyunca sürdürdüğü davası olduğuna dikkat çekmiştir. Konuşmanın detayları için bakınız (Erdoğan, 2019c). Smith (2018:79) seçilmiş milletler mitini “(...) seçilmiş olmak ilahi güç tarafından özel amaçlar için seçilmektir ve dolayısıyla tanrısallıkla benzersiz bir ilişki içinde bulunmaktadır. Seçilen kişiler veya gruplar, çoğunlukla ilahi bir vaatle, Tanrının isteğine itaat etmek ve onu yerine getirebilmek için halk yığınlarından çıkarılır. Sözün bir parçası olan belirlenmiş bir yolu izlemek için ayrı durmaları gerekir ve böylece, küresel kurtuluşun ahlaki ekonomisinde Onlar için Tanrı tarafından belirlenen, fakat gönüllü olarak bağlı oldukları bir rolü oynarlar. Bunu yaparak, Tanrı'nın iradesine itaat etmek ve O'nun planıyla tanımlanmak suretiyle, O'nun seçilmişleri olurlar, kurtulur ve imtiyazlı olurlar” şeklinde açıklamaktadır. Erdoğan'ın konuşması Türklerin seçilmişliğini işaret etmesiyle bunu açıkça ortaya koymaktadır. Erdoğan “*Amerika'sından Avrupa'sına kadar bugünkü Batı'nın geçmişi en ağır insan hakları ihlalleriyle dolu*” olduğunu belirterek “*Tam tersine bizim geçmişte, bugün de böyle bir ayıbımız yoktur. Dünyanın neresinde bir mazlum, mağdur, garip, hakkı hukuku ihlal edilen insan varsa tüm gücümüzle biz onların yanında yer aldık, alıyoruz ve alacağız.*” (Erdoğan, 2019d) şeklindeki ifadesiyle bu seçilmişliği ve özellikli durumu dile getirmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in fethini işaret ederek askerlerini övdüğü İstanbul'un fethinin de Türklere nasip olduğunu belirten konuşması buna bir işaretidir. Konuşmanın detayları için bakınız (T.C. İstanbul Valiliği, 2019). Türklerin seçilmişliği ile ilgili ayrıntılı açıklamalar ve göstergeler için bakınız (Turan, 2023).

²⁴ Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Tüm dünyanın gözü üzerimizde. Niye bu kadar saldırıyorlar? ‘Çılgın Türkler geliyor’ diyorlar. (...) İnsanlığın bir kısmının değil, tamamının barışa ve huzura kavuşması için medeniyetimizi yeniden şahlandırmak mecburiyetindeyiz” şeklindeki sözü ile bunu örneklemiştir (Büyükkakin, 2021).

milli bir ülkü olduğuna yönelik bir algı yaratılması söz konusu olmuştur. Diğer yandan uluslararası kanunların bağlayıcılığı sebebiyle “Suriye’ye döndüklerinde ölüm riski ile karşılaşacaklarından” rızaları olmadan ya da Suriye’de tehlike geçmeden Suriyelilerin yeniden ülkelerine gönderilmesi de mümkün gözükmemektedir (Vatandaş, 2016:5). Buna rağmen böyle bir yasal bağlayıcılık (mecburiyet) olduğu dile getirilmeksizin “din kardeşliği” çerçevesinde halkı birleştirmeye ve Suriye’nin Türkiye içindeki varlıklarına bağlı olarak ortaya çıkan politika kusurlarını örtmeye dönük bir popülist söylem benimsenmektedir²⁵. Öte yandan böyle bir söylemle bölgenin diğer ülkelerine de mesaj verilerek ve Türkiye’nin Osmanlı’nın devamı olarak bölgedeki koruyuculuğu gösterilerek “Türkiye’nin bölgedeki liderliğini kabullendirmek anlamında Yeni Osmanlıcılığın işletilmesini temin eden pragmatist bir beklentinin sürdürüldüğü” anlaşılmaktadır. Bu tür davranışların karşılığında bölgedeki ülkelerin Türkiye’den beklentileri artmaktadır. Bu hususta İsrail saldırıları sonucunda Gazze’de şehit olan Filistinli Müslümanların cenazelerinin üzerine Türk bayrağı örtülmesi, Mescid-i Aksa’da Türk bayrağı açılması ve Erdoğan sloganları atılması (Mescid-i Aksa’da “Erdoğan” sloganları, 2021; Mescid-i Aksa’da Türk bayrağı dalgalandı, 2021; Gazze’deki cenazeye Türk bayrağı, 2018) Türkiye’nin İslam dünyasının kurtuluşu için bir umut olduğunun göstergesi olarak okunabilir.

Suriye, Yeni Osmanlıcılığın işletildiği yeni dış politikanın Orta Doğu’ya yansımaları anlamında önemli bir alandır (Coşkun ve Yanar, 220:276). Suriye, “komşularla sıfır sorun” yaklaşımının model ülkesi olmasıyla ayrıca bir öneme sahip bulunmaktadır. Arap Baharı ile birlikte Türkiye’nin Esed²⁶ karşıtlarının yanında yer alması önemli bir dönüşümün başlatılması anlamına gelmektedir. Türkiye’nin destek verdiği Esed karşıtı muhalefetin büyük bir çoğunluğu Sünnilerden meydana gelmektedir. Esed’in Nusayri (Alevi) olması ve İran’ın Esed’e destek vermesi Türkiye’nin Orta Doğu stratejisinin Sünni mezhebinden olanlara destek veriyor olduğuna dair bir algı yaratmaktadır. Bu algı Türkiye’nin, Suriye ile birlikte İran ve Irak merkezi yönetimiyle de arasını açmaktadır (Tüysüzoğlu, 2013:310). Dolayısıyla AK Parti Suriye meselesinde “mezhep konusunda da” bir sarmalın içerisinde kalmıştır.

AK Parti, “ABD ile birlikte” Suriye’de demokratik bir dönüşümün gerçekleşmesini isteyip Esed karşındaki muhalif güçlere destek vererek büyük bir Suriyeli nüfusunu Türkiye’de misafir etmek zorunda kalmış (Efegil, 2016:49-50) olsa da 2022’nin sonu itibariyle pragmatizmin bir yansımasıyla yeni bir politik duruş benimseme kararı almıştır. Dolayısıyla bugün gelinen noktada AK Parti, “Suriye’nin demokratik bir sisteme geçişini ve Esed’in devrilmesini” gözetken politik duruştan vazgeçerek Esed ile yeniden görüşmelere başladığı ve Suriye’de istikrarı yakalamaya dönük çaba harcadığı görülmektedir. Bu süreçte “Suriye halkının ve Türk halkının çıkarı” ve “bölgede terör unsurlarının güçsüz kılınarak refahın sağlanması” şeklinde bir popülizmi kullanıldığı görülmektedir (Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Esad ile görüşmeye yeşil ışık, 2022). Çünkü “Türkiye’nin Esed konusunda ABD tarafından yalnız bırakılması, Suriyeli mazlumların Batı’nın söz verdiği yardımlar olmaksızın korunmasının zorlukları, geride kalan bunca yıla rağmen Suriye’ye demokrasi gelmemesi, Rusya ile İran’ın Esed’e destek vermesinin süreci yönetmeyi zorlaştırarak sarmalın çevresini genişletmesi, artan terör nedeniyle Türkiye’nin bölgedeki kontrolü sağlamada zorlanması” gibi gerekçeler eklendiğinde Türkiye bu şartlarda (Efegil, 2016:52-55; Özdemir, 2019:179-180; Yeşiltaş,

²⁵ Kimi vatandaşlar Suriyelilere iş ve evlerini verip çeşitli yardımlar yaparak onlarla yaşamlarını sürdürme konusunda olumlu bir davranış sergileseler de (Arat, 2017; Ekici, 2019) diğerleri Suriyelilerin varlığından rahatsızdır (Güzel, 2021:176; Ekici, 2019:695) Ancak Suriyelilerin 2011 yılından beri Türkiye’de varlıklarını sürdürdükleri ve bu konuda büyük bir halk ayaklanmasının çıkmadığı düşünülürse yapılan popülizmin meyvelerinin toplandığı söylenebilir.

²⁶ Zaman zaman “Esad” şeklinde ifade edildiği olsa da Suriye Cumhurbaşkanı’nın tam adı Beşşar Esed’dir (Bardakçı, 2020).

2022; Kışman ve Aydın, 2017:54-55; Türk, 2014:46-47) pragmatist anlamda böyle bir politika dönüşümüne mecbur kalmıştır.

Dolayısıyla Orta Doğu örneğinde bakıldığında Libya ve Suriye dışında da bu sarmalın bir yansıması olarak birbirine zıt politikalar icra edildiği anlaşılmaktadır. Tunus'ta başlayan halk gösterileri karşısında sessiz kalıp çatışan taraflar arasında arabuluculuk öneren, Libya'da ise başlayacak olan müdahaleyi derhal durdurmak isteyen AK Parti Suriye'de patlayan olaylar karşısında ilk olarak arabuluculuk önererek Esed'in, bazı siyasi ve ekonomik reformlara öncülük etmesini arzu etmiş olsa da devam eden süreçte Suriyeli muhaliflerin, Türkiye'deki kamplarda yapılanmalarını desteklemiştir. Mısır'daki olaylarda ise Tunus ve Libya'daki davranışının tersine, halk gösterilerine hızlı bir şekilde destek vererek Mübarek rejiminin değişmesini talep eden ilk ülke Türkiye olmuştur (Efegil, 2016:49-50).

3.6.Doğu Türkistan ve Çin Bağlayıcılarının Yarattığı Bunalım: Neredesin Yeni Osmanlılık?

Kırım Türkleri ve *Doğu Türkistan* Türkleri için “TİKA gibi kurumlarla yardım gönderme ve Çin ya da Rus hükümetinden hak talep etme” duruşunu sürdüren AK Parti'nin, *Azerbaycan* konusunda Ermenistan'ı karşısına alan ve Azerbaycanlı soydaşlara açıkça askeri destek veren tutumunun (Türkiye'den Azerbaycan'a tam destek, 2020) bir savaşı göze alabilmek açısından önemi ortada olmakla birlikte eğer Azerbaycan bu savaşı Rusya ile yapsa idi Türkiye aynı açık desteği verir miydi sorusu yine AK Parti pragmatizmi ile cevaplandırılabilir. Çünkü Karabağ'ın alınması ile Türkiye hem Ermenistan ile ilişkilerin kurulabilmesinde karşılaştığı büyük bir engeli aşmış hem de Azerbaycan'a ve diğer Türk devletleri ile Çin'e geçişi kolay kılan bir koridorun (Zengezur) açılmasına katkı sağlamıştır. Ancak Karabağ'ın yeniden alınması sürecinde AK Partili siyasilerin konuşmalarında/değerlendirmelerinde (Uslu, 2020; Ekiz, 2020) sadece soydaşlığa atıf yapan bir popülist söylemi ortaya koydukları ve diğer çıkarlara temas etmedikleri açıktır. Ancak bu şekilde bir yardımın yapılması ve yapılan yardımlarda Türk SIHA'larının kullanılması Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu artırması açısından önemlidir. Dolayısıyla Türkiye Azerbaycan'a yaptığı bu destekle Yeni Osmanlılık anlamında bölgeyi kontrol etme ve dış dünyada ortaya koyduğu yumuşak güç ve kamu diplomasisi gayretlerinin meyvelerini toplama fırsatı bulmuştur. Bu savaşta sert gücünü de göstermesi ile akıllı gücü gerekli ölçüde kullanabildiğini açıkça göstermiş ve bu çerçevede Türk devletleri için umut olduğu gibi bölgede oyun kurucu olduğunu da göstermiştir.

AK Parti'nin iktidarı süresince Suriye, Irak ve Filistin halkı gibi daha birçok İslam devleti halkı ile birlikte KKTC ve Azerbaycan ülkeleri gibi hem soydaş hem de dindaş halkları muhafaza etmeye dönük bir davranışı iktidarı süresince sürdürse de *Doğu Türkistan* meselesindeki koruyuculuğunu 2009 sonrası süreçte ekonomik ve siyasi kaidelerle daha alt çizgideki bir düzeyde sürdürmesi, net bir şekilde pragmatizmle açıklanabilir. Erdoğan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemde, Doğu Türkistan'a “sahip çıkılması konusunda” (Dağ, 2014:3) dönemin iktidarından gerekenin yapılmasını isteyerek “kendisi iktidar olsaydı bunu yapacağını” ortaya koyan popülist söylemler aksettirmiş ve AK Parti lideri olarak ülkenin yönetiminde söz sahibi olduğu 2002'den 2009'a kadar olan süreçte bu koruyuculuğunu sürdürerek bu dönemde Çin'e “soykırımcı” olduğunu haykıran bir pozisyon benimsemiştir (Çolakoğlu, 2012:59-60). Erdoğan bu tavrı ile hem Müslümanlara hem de soydaşlara sahip çıkma anlamında duruş göstermiş olsa da sonraki süreçte durum tersine dönmüştür. AK Parti bundan sonraki süreçte Doğu Türkistan'ı “Sincan” olarak kabul edip Çin'in “Tek Çin” politikasını tanımıştır (Sayın ve Koçak, 2017:16-17). Çin ile yapılan görüşmelerde “daha ılımlı bir dille” Doğu Türkistanlıların haklarının korunmasını talep eden Türkiye (Kashgarian, 2020) bu tutumu ile aynı zamanda Çin'in Kuzey Irak Kürtlerine destek vermesinin önüne geçmek istemiştir. Bunun yanında uluslararası arenada Çin'den destek alacağını düşünen Türkiye, ekonomik kaideleri daha

önceleyerek Çin'den teknoloji ve silah temin etmeyi hedeflemiştir ki (Dağ, 2014:3; Çolakoğlu, 2004) bu tavır pragmatizmle uyumlu gözükmektedir. Böyle bir ortamda ise Türk halkının yatıştırılması için “Doğu Türkistanlıların kardeşimiz olduğu, haklarının gözetildiği, gözlemci heyetler gönderilip durumlarının takip edildiği (Erdoğan'dan Doğu Türkistan açıklaması, 2019; Çin'in davetiyle Doğu Türkistan'a, 2019)” şeklinde bir popülist tutum sergilenmiş ve hatta bu konuda TRT bünyesinde çekilen belgeseller ile kamuoyuna Doğu Türkistan'da ciddi bir sorun yaşanmadığına dair bir izlenim verilmek istenmiştir (TRT Haber Türklerin Ata Yurdu, 2017). Bu anlamda 2009 öncesinde Doğu Türkistan politikasında daha milliyetçi bir duruş ortaya koyan AK Parti bundan sonrasında yaşanan sarmalı aşmak için popülizme başvurmuş ve Çin'den zorla, baskıyla, bir şey alınamayacağını anlayarak Türkiye'nin çıkarlarına odaklanan bir pragmatizmi benimsemiştir. Burada Türkiye'nin ekonomik ve güvenlik yönü daha öne çıkmaya başlamış ve Doğu Türkistan'la ilgili olarak Çin'e karşı daha ılımlı talepler ortaya konulmuştur.

4.Sonuç ve Değerlendirme

AK Parti, iktidarının ilk yıllarında resmi ideolojinin (vesayet) beklentileri doğrultusunda statükoyu koruyarak ülkenin sınır güvenliğini dikkate alan ve yönünü Avrupa'ya dönen bir ülke olmayı önceleyen bir strateji sürdürmüştür. Ancak Irak müdahalesi sonrasında ABD'nin ortaya koyduğu BOP'a dahil olmasıyla birlikte AK Parti için şartlar değişmeye başlamış ve Türkiye Yeni Osmanlıcılığın mantığını işletmeye dönük adımlar atmak için bir fırsat yakalamıştır. Bu çerçevede AK Parti bir yandan bölgeye yapılan dış müdahalelerin etkisi ile bir sarmalın içerisinde kalırken diğer yandan bu sarmaldan çıkmak için bazı araçlar ortaya koymuştur. Bu süreçte dış politika araç ve kurumlarını dönüştüren ve geliştiren AK Parti yumuşak güç ve kamu diplomasisini Osmanlı'dan geri kalan alanlarda işletirken zaman zaman içinde kaldığı bunalım halinden çıkabilmek ve şartları lehine kullanabilmek için pragmatizm ve popülizmi de işletmiştir. Bu çerçevede iç politikada ortaya konulan popülizmle dış politika için bir meşruluk elde edilmesi amaçlanırken diğer yandan aynı popülizmin dış politikada İslam ülkelerini toparlama ve Türkiye'ye yakınlaştırma anlamında da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde ABD bölgede pragmatizmi işletirken AK Parti de imkânları ölçüsünde bunu gerçekleştirmiştir.

AK Parti bölgede hem Soğuk Savaş'ın ardından gelen kaosu sonlandırmayı hem de bu güç boşluğunda Batı'nın sömürgeleştirme faaliyetlerini durdurmayı önemli görmüştür. Bu süreçte bölgede önemli bir güç olarak Doğu ile Batı arasında bir köprü kurmayı ve bu süreçte bölge ülkelerini korumayı önemsemiştir. Burada AK Parti'nin özellikle bölge ülkelerinin demokratik sistemlere dönüşmesini istemesi ve buna gayret göstermesi Yeni Osmanlıcılığın Osmanlıcılıktan çok farklı bir mantıkla işleyeceğini göstermektedir.

Irak müdahalesi sürecinde ABD'nin isteklerini yerine getirmeyen AK Parti BOP'a dâhil olmasıyla birlikte bölgede Yeni Osmanlıcılığı işletebilmek için bir meşruluk alanı oluşturmuştur. Bu bağlamda -ABD'yi mümkün olduğunca karşısına almadan- “Yeni Osmanlıcılık tarzı politikaları uygulamaya çalışarak” BOP'un bölgeye getirdiği parçalanmayı bir nebze olsun engelleyebilme gayreti ortaya koymuştur. Çünkü Türkiye, Yeni Osmanlıcılık ile Osmanlı'dan geri kalan bu bölgeyi kontrol altında tutarak dış etkilerden korumayı ve bu birliktelikten aldığı güçle dış dünyaya yön verebilmeyi arzulamıştır. Ancak BOP'un bir sonucu olan Arap Baharı Türkiye'yi yine büyük bir sarmalın içerisinde bırakmıştır. Bu süreçte BOP ve Yeni Osmanlıcılığın beklentisi olarak bölge ülkelerinin demokratik dönüşümünü destekleyen AK Parti “bölgedeki her bir ülke için birbirinden farklı politika benimseyerek” büyük bir sarmalın içerisinde kaldığını açıkça göstermiştir. Bu süreçte ABD'nin pragmatist tutumu nedeniyle bölgeye demokrasi getirme gayretinde/uğraşında/hedefinde yalnız kalan Türkiye, böyle bir ortamda yaşadığı bunalımı aşmak ve Türk halkını yatıştırmak için bir yandan

“pragmatizm ve popülizm” diğer taraftan “Yeni Osmanlıcılığın yansımaları olan yumuşak güç ve kamu diplomasisi araçları” ile yolunu bulmaya çalışmıştır. AK Parti’nin bu süreçte içinde bulunduğu bunalımdan çıkmak için neler yaptığı çalışmada birçok örnekte (Libya, Suriye, Kırım, Irak gibi) kendisini göstermiştir. Bu örneklerde yaşanan gelgitler durumu açıklamaktadır. Bu süreçte Doğu Türkistan konusunda ise hükümetin daha büyük bir çıkmazda olduğu anlaşılmaktadır. Bu dış politika sarmalı AK Parti için çok zorlayıcı olsa da AK Parti’nin hedeflerinden vazgeçmeyerek bölgede küresel bir güç olma adımlarını atmaya devam ederek her geçen gün önemini artırdığı da yine bu örneklerden anlaşılmaktadır. Özellikle yumuşak güç çerçevesinde ortaya konulan yardımlarda, dünyaya izletilen dizilerde, zaman zaman sarf edilen söylemlerde, yürütülen arabuluculuk faaliyetlerinde, enerji konusunda atılan büyük adımlarda, terör unsurlarına yapılan sınır ötesi müdahalelerde, ekonomik, teknolojik ve askeri olarak atılan adımlarda bu durum daha iyi anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (2004). *AK parti ve muhafazakâr demokrasi*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akdoğan, Y. (2017). *Siyasi liderlik ve Erdoğan*, İstanbul: Turkuaz Kitap.
- Akgün, M. ve Gündoğar, S. S. (2013). Ortadoğu’da Türkiye algısı 2013, *TESEV Dış Politika Programı*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Akıncı, M. (2012). *Türk muhafazakârlığı-çok partili siyasal hayatta 12 Eylül’e-*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Alemdar, A. (2020, 8 Mayıs). Uluslararası ilişkilerde ‘güç’ ve ‘yumuşak güç’ boyutu, *Defence Turk*, Erişim adresi: <https://www.defenceturk.net/uluslararasi-iliskilerde-guc-ve-yumusak-guc-boyutu>.
- Altun, F. (2021, 21 Mayıs). Altun: İsrail’in hukuk tanımaz tavrının son bulması için ne gerekiyorsa yapacağız, *Kanal D*, Erişim adresi: <https://www.kanald.com.tr/koleksiyonlar/habersiz-kalma/altun-israilin-hukuk-tanimaz-tavrinin-son-bulmasi-icin-ne-gerekiyorsa-yapacagiz>.
- Arat, E. (2017, 6 Ekim). Arat: “Türkler tarih boyunca sığınmacılara kucak açtı”, *Milliyet*, Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/arat-turkler-tarih-boyunca-siginmacilara-kucak-acti-12321158>.
- Ataay, F. (2008), *Neoliberalizm ve muhafazakâr demokrasi -2000’li yıllarda Türkiye’de siyasal değişimin dinamikleri-*, 1. Baskı, Ankara: De Ki Yayınları.
- Ataman, M. (2020, 15 Ağustos). 19. yılında AK Parti’nin dış politika stratejisi, *SETA*, Erişim adresi: <https://www.setav.org/19-yilinda-ak-partinin-dis-politika-stratejisi/>.
- Atasoy, F. (2009, Kasım). Bir paradoks olarak demokrasi açılımı, *Türk Yurdu Dergisi*, 98(267), Erişim adresi: <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2446>.
- Ayasofya: Danıştay karar verdi, 24 Temmuz’da cami olarak ibadete açılıyor (2020, 10 Temmuz). *BBC NEWS*, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberlerturkiye-53349470>.
- Babacan, M. (2020, 7 Nisan). Teoriden pratiğe Türkiye’nin Ortadoğu politikası kıyamet coğrafyasında denge, süreklilik ve değişim, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim adresi: <http://politikaakademisi.org/2020/04/07/teoriden-pratige-turkiyenin-ortadogu-politikasi-kiyamet-cografyasinda-denge-sureklilik-ve-degisim/>
- Bağcı H. ve Sinkaya, B. (2006). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Parti’nin perspektifi,

Akademik Orta Doğu, 1(1), 21-37.

- Balcı, A. (2012). Türkiye'nin Irak politikası 2012: İki Irak hikâyesi, *Türk Dış Politikası Yıllığı*, 118-135.
- Barbaroslar Akdeniz'in kılıcı 14. bölüm, (2021, 23 Aralık), *YouTube*, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=dDfwV8vgyQU>
- Bardakçı, M. (2020, 13 Şubat). "Esad" mı, "Esed" mi?, *Haber Türk*, Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2582019-esad-mi-esed-mi>
- Barın, T. (2016). Farklılıkların bir arada yaşamasında liberal bir yaklaşım: Çok kültürlülük teorisi, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2, 57-88.
- Baykan, T. S. (2017). Halkçılık ve popülizm: Türkiye vakası ve bir kavramın kullanımları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 157-194.
- Bayraklı, E. (2014). Türk Dış Politikasında Yeni Osmanlılık tartışmaları, B. Duran, K. İnat ve A. Balcı, (Ed.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2013* içinde, (ss.43-60), 1.Baskı, İstanbul: SETA Yayınları.
- Berktaş, H. ve Kandemir, P. (Der.). (2018). Tarih ve hafıza 15 Temmuz darbe teşebbüsü karşısında TRT World, *TRT World Research Centre*, İstanbul.
- Bingöl, Y. ve Akgün, Ş. (2005). Demokratlıktan muhafazakâr demokrasiye: Demokrat Parti ile Adalet ve Kalkınma Partisi'nin karşılaştırmalı bir analizi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(9), 1-33.
- Bozkurt, G. (2014). *Pragmatik medya felsefesi: Yazılı basında dilin araçsallaştırılması*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2016). *Dış politika yapım sürecinde milliyetçiliğin rolü: AK Parti örneği*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Büyükakın, T. (2021, 9 Şubat). *Yeni Şafak*, Facebook watch, Erişim adresi: https://m.facebook.com/tahirbuyukakin/videos/853966418786259/?locale2=tr_TR
- Canikli, N. ve Yıldırım, B. (2017, 10 Mayıs). Ankara'dan ABD'ye sert tepki: YPG üzerinden PKK'ya destek veriliyor, *Euronews*, Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2017/05/10/ankara-dan-abd-ye-sert-tepki-ypg-uzerinden-pkk-ya-destek-veriliyor>
- Cerci, S. (2014). Türk televizyon dizilerinin küresel başarısı: Evrensel insan yaklaşımı, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 28, 1-12.
- Cull, N. J. (2010). Film as public diplomacy: The USIA's Cold War at twenty- four frames per second, K. A. Osgood and B. C. Etheridge (Ed.), in *United States and public diplomacy: New directions in culture and international history* (Vol. 9, pp.57-284). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye uluslararası doğal gaz dağıtım merkezi olacak (2022, 14 Ekim). *TRT Haber*, Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-uluslararası-dogal-gaz-dagitim-merkezi-olacak-715935.html>

- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Esad ile görüşmeye yeşil ışık, (2022, 23 Kasım). *En Son Haber*, Erişim adresi: <https://www.ensonhaber.com/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-esad-ile-gorusmeye-yesil-isik>
- Coşkun, C. ve Yanar, E. (2020). Milli Görüş ve Adalet ve Kalkınma Partisi: süreklilikler ve kopuşlar, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 5(2), 266-280.
- Çakır, R. (2017, 9 Haziran). BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) defteri kapanırken, *medyascope.tv*, Erişim adresi: <https://medyascope.tv/2017/06/09/bop-buyuk-ortadogu-projesi-defteri-kapanirken/>
- Çalışkan, B. (2020, 6 Ocak). Kırım raporu: Jeopolitik rekabette düğüm noktası, *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)*, Erişim adresi: https://insamer.com/tr/kirim-raporu-jeopolitik-rekabette-dugum-noktasi_2586.html
- Çaralan, İ. (2022, 1 Eylül). Cumhuriyetin dış politikası, Yeni-Osmanlılık, AKP'nin 'u dönüşü' ve sonrası..., *Evrensel net*, 1 Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/469243/cumhuriyetin-dis-politikasi-yeni-osmanlicilik-akpnin-u-donusu-ve-sonrasi>
- Çavuş, T. (2012, Aralık). Dış politikada yumuşak güç kavramı ve Türkiye'nin yumuşak güç kullanımı, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 23-36.
- Çınar, R. Ü. (2019). "Yeni Türkiye" söyleminde bellek-iktidar mücadelesi, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiçek, A. (2022). Soft power, public diplomacy and public diplomacy techniques: A conceptual evaluation, *Turkish Business Journal*, 3(6), 103-119.
- Çiftçi, S. ve Ertugay, F. (2011). Türkiye'nin dış politikası bağlamında Ortadoğu'ya yönelik tutumlar: Üniversite öğrencilerinin algıları hakkında bir alan tartışması, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7(28), 1-26.
- Çin'in davetiyle Doğu Türkistan'a gözlem heyeti gönderilecek, (2019, 30 Temmuz). *Uygur Haber*, Erişim adresi: <https://www.uygurhaber.com/cinin-davetiyle-sincana-gozlem-heyetigonderilecek>
- Çolakoğlu, S. (2004, 23 Nisan). Türkiye'nin Çin politikası ve Uygurlar (1991-2001), *Gökbayrak*, Erişim adresi: <http://www.gokbayrak.com/haberler/turkiyenin-cin-politikasi-veuygurlar-1991-2001>
- Çolakoğlu, S. (2012, Eylül). Türkiye-Çin ilişkileri: Tek taraflı aşk mı?, *Ortadoğu Analiz: İnceleme*, 4(45), 53-66.
- Dağ, A. E. (2014, 7 Temmuz), Doğu Türkistan sorununun çözümünde Türkiye ve İslam Dünyası, *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)*, Erişim adresi: https://insamer.com/tr/dogu-turkistan-sorununun-cozumunde-turkiye-ve-islam-dunyasi_123.html
- Dalar, M. (2015). Türkiye-İrak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ilişkileri: Karşılıklı bağımlılık teorisi bağlamında petrol ilişkisine dayalı bir analiz, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXXIV(1), 47-70.
- Davutoğlu, A. (2009). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*, İstanbul: Küre Yayıncılık.
- Diriliş Ertuğrul efsane sözler, (2019, 7 Nisan). *YouTube*, Erişim adresi:

<https://www.youtube.com/watch?v=opiRnFuzzGw>

- Doğan, E. (2012). *Kamu diplomasisinin sunduğu fırsatlar ve kısıtlamalar üzerine; Kamu Diplomasisi*, A. Özkan (Ed.), İstanbul: Tasam Yayınları.
- Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2014). Türk dış politikasına yansımalarıyla Arap Baharı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 181-198.
- Durgun, Ş. (2020). Türk ulusal kimliğinin dönüşümü ve Yeni Osmanlıcılık, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 299-316.
- Efegil, E. (2016). AK Parti hükümetinin Orta Doğu politikası ve ABD yönetimi ile batılı uzmanların eleştirileri, *Akademik Bakış, Yaz*, 9(18), 45-58.
- Ekici, H. (2019). Türk toplumunda Suriyelilere yönelik algılanan tehditler ve çözüm önerileri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 695-730.
- Ekiz, A. (2020, 22 Ekim). AK Partili Aydemir: Dağlık Karabağ'ın yeniden Azerbaycan'ın hükümlerine altına girmesi için ne gerekiyorsa yapılacaktır, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-partili-aydemirdaglik-karabagin-yeniden-azerbaycanin-hukumranligi-altina-girmesi-icin-ne-gerekiyorsa-yapilacaktir/2015184>
- Ekşi, M. (2018). *Kamu diplomasisi ve AK Parti dönemi Türk dış politikası*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, R. T. (2004a). Konuşma, *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu:10-11 Ocak 2004* içinde, (ss.7-17). Ankara: AK Parti Kütüphanesi.
- Erdoğan, R. T. (2004b, 10 July, September) A broad view of the broader Middle East, *Russia in Global Affairs*, Erişim adresi: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/a-broad-view-of-the-broader-middle-east/>
- Erdoğan, R. T. (2019a). Cumhurbaşkanı Erdoğan: “(ABD Temsilciler Meclisindeki Ermeni iddiaları karar tasarısı) Bu atılan adımın hiçbir kıymeti harbiyesi yok, bunu tanımıyoruz zaten”, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı*, Erişim adresi: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik_iletisim_calismalari/detaylar/cumhurbaskani-erdogan-abd-temsilciler-meclisindeki-ermeni-iddialari-karar-tasarisi-bu-atilan-adimin-hicbir-kiymeti-harbiyesi-yok-bunu-tanimiyoruz-zaten
- Erdoğan, R. T. (2019c, 23 Eylül). Türkiye Zalimin Karşısında, Mazlumun Yanındadır, *YouTube*, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=XdUpopoM8pM>
- Erdoğan R. T. (2019d, 10 Aralık). Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Dünyanın neresinde bir mazlum, mağdur, garip, hakkı hukuku ihlal edilen insan varsa tüm gücümüzle biz onların yanındayız”, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı*, Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-dunyanin-neresinde-bir-mazlum-magdur-garip-hakki-hukuku-ihlal-edilen-insan-varsa-tum-gucumuzle-biz-onlari-yanindayiz>
- Erdoğan, R. T. (2019b). *Yeni Türkiye vizyonu mazlumların sığınağı*, Birinci Baskı, Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları.
- Erdoğan, Barzani'ye 'vana'yı gösterdi: Bakalım petrolünü nereye akıtacak? (2017, 25 Eylül). *Diken*, Erişim adresi: <https://www.diken.com.tr/erdogan-barzaniye-vanayi-gosterdi-bakalim-petrolunu-nereye-akitacak/>

- “Erdoğan ideologdan çok, pragmatik bir kapitalist” (2010, 9 Nisan). *Dünyacom*, Erişim adresi: <https://www.dunya.com/dunya/erdogan-ideologdan-cok-pragmatik-bir-kapitalist-haberi-110747>
- Erdoğan’dan Barzani’ye mektup! Kardeşim..., (2014, 21 Haziran) *Cumhuriyet*, Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogandan-barzaniye-mektup-kardesim-85565>
- Erdoğan’dan Doğu Türkistan açıklaması: Türkiye heyet gönderebilir, (2019, 4 Temmuz). *Yeni Akit*, Erişim adresi: <https://www.yeniakit.com.tr/haber/erdogandan-dogu-turkistan-aciklamasiturkiye-heyet-gonderebilir-826302.html>
- Erdoğan’dan Libya açıklaması: Hafter her an sürecin dışına atılabilir, (2020, 9 Haziran). *BBC*, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52964882>
- Erkin, A. (2019, 27 Aralık). NATO Kaddafi’yi neden öldürdü?, *Sözcü*, Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/aytunc-erkin/nato-kaddafiyi-neden-oldurdu-5533332/>
- Erlor, Ö. (2007). Yeni muhafazakârlık, AKP ve ‘muhafazakâr demokrat’ kimliği, *TASAM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Stratejik Öngörü, 10, 126-132.
- Fedayi, C. (2019, Temmuz-Aralık). Adalet Partisi’nin birinci dönemi: 1961-1971, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 16(57), 123-150.
- Gazze’deki cenazeye Türk bayrağı (2018, 22 Temmuz). *Odatv4*, Erişim adresi: <https://www.odatv4.com/guncel/gazzedeki-cenazeye-turk-bayragi-22071827-143149>
- Geviş, H. (2013, 15 Kasım). AK Parti’nin ilerici pragmatizmi, *Düzeceyerelhaber*, Erişim adresi: <https://www.duzceyerelhaber.com/Hidir-GEViS/36075-ak-parti%E2%80%99nin-ilerici-pragmatizmi>
- Gidron, N., and Bonikowski, B. (2014). Varieties of populism: Literature review and research agenda, *Weatherhead Working Paper Series*, 13, 0-38.
- Güdek, Ş. (2017). ABD’nin zora dayalı dış politikasında söylemsel bir değişim: 11 Eylül terörü, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 143-158.
- Güder S. ve Mercan, M. H. (2012). 2000 Sonrası Türk dış politikasının temel parametreleri ve Orta Doğu politikası, *İnsan ve Toplum*, 2(3), 57-92.
- Günel, A. (2004). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 4(1), 156-164.
- Gündoğdu, S. (2021). *Türk dış politikasında yumuşak güç ve kamu diplomasisi: Kurumlar ve uygulamalar (2002 - 2013)*, 1.Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gündoğmuş, B. (2019, 3 Mart). *Popülizm üzerine*, Erişim adresi: <http://bulentgundogmus.com/populizm-uzerine/>
- Güneş, H. (2017, 3 Eylül). 8 Soruda Kürdistan bağımsızlık referandumu: Süreç, savaş, sınırlar!, *Bir Gün*, Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/8-soruda-kurdistan-bagimsizlik-referandumu-surec-savas-sinirlar-177634>
- Güzel, B. (2021). Yerel Halkın Türkiye’de Bulunan Suriyelilere Yönelik Tutumunun Araştırılması: Kahramanmaraş Örneği, *Journal of Social Policy Conferences*, 81, 151-183.
- Hacaloğlu, H. (2022, 9 Mayıs). Erdoğan: “Onları bu topraklardan asla kovmayız”, *Amerikaninsesi*,

Erişim adresi: <https://www.amerikaninsesi.com/a/erdogan-onlari-bu-topraklardan-asla-kovmayiz-/6563743.html>

- Hale, W. (2010). Hristiyan demokrasi ve AKP, benzerlikler ve zıtlıklar, H. Yavuz (Ed.), *AK Parti, toplumsal değişimin yeni aktörleri* içinde, (ss.97-120). 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Hawkins, K. (2003). Populism in Venezuela: The rise of chavismo. *Third World Quarterly*, 24(6), 1137-1160.
- İskit, T. (2018). 21. yüzyılda diplomasiinin özellikleri, T. İskit ve B. Yüce Dural (Ed.). *Diplomasi tarihi* içinde (ss.152-175). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2677.
- Jagers, J. and Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*. 46(3), 319-345.
- Kalın, İ. (2011). Soft power and public diplomacy in Turkey, *Perceptions*, 16(1), 5-23.
- Karafil A. ve Turan, Y. (2017). Türk dış politikasında yumuşak güç unsuru ve T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü örneği, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 18-32.
- Kardaş, Ş. (2010). Türkiye ve Irak krizi: Kimlikle çıkar arasında AKP, 2002-2004, H. Yavuz (Ed.), *AK Parti, toplumsal değişimin yeni aktörleri* içinde, (ss.359-389). 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kashgarian, A. (2020, 21 Şubat). 'Türkiye Uygurlar'a uygulanan baskıya sessiz kalıyor', *Amerikaninsesi*, Erişim adresi: <https://www.amerikaninsesi.com/a/uygurlart%C3%BCrkiye-nin-suskunlu%C4%9Fundan-rahats%C4%B1z/5298237.html>
- Kazdal, M. (2018, Nisan). Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türkiye-Rusya ilişkileri (2002-2017): Dış politikada çatışma ve işbirliği, *Journal of Awareness*, 3(2), 51-62.
- Kılıç, A. (2021, 22 Temmuz). Rus medyası analiz: "Erdoğan Afganistan'da Libya'daki gibi bir kazan kazan politikası tasarladı", *M5 Dergisi*, Erişim adresi: <https://m5dergi.com/one-cikan/rus-medyasi-analiz-erdogan-afganistanda-libyadaki-gibi-bir-kazan-kazan-politikasi-tasarladi/>
- Kişman, Z. A. ve Aydın, H. (2017). Soğuk savaş sonrası Ortadoğu bağlamında Türk-Amerikan ilişkileri üzerine bir değerlendirme, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi-Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, II(1), 37-63.
- Kocabıyık, H. (2019). Değişen diplomasi anlayışı, kamu diplomasisi ve Türkiye, *Avrasya Etüdlere*, 25(55), 163-196.
- Koç, E. (2016). AK Parti dönemi Türk dış politikası, S. Aslan ve Y. Demirhan (Ed.), *Türk siyasal hayatında AK Parti dönemi* içinde, (ss.107-149). 1.Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Kösebalaban, H. (2020). 2021'e Girerken Türk Dış Politikasının Dönüşümü, *Perspektif*, Erişim adresi: <https://www.perspektif.online/2021e-girerken-turk-dis-politikasinin-donusumu-2/>
- Kur'an-ı Kerim, Maide Suresi 54. Ayet.
- Kuzey Irak referandum sonuçları açıklandı! İşte referandum sonuçları... (Kürdistan referandumunda son durum), (2017, 25 Eylül). *Sözcü*, Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2017/dunya/kuzey-irak-referandum-sonuclari-ne-cikti-son-dakika-referandum-haberleri-kurdistanreferandumunda-son-durum-2024832/>

- Libya'da kim kiminle savaşıyor?, (2020, 9 Ocak). *Yeni Devir*, Erişim adresi: <https://www.yenidevir.com.tr/haber/3581808/libyada-kim-kiminle-savasiyor>
- Mecdi, İ. (2023, 27 Temmuz). Erdoğan'ın pragmatizmi Araplar arasındaki popülerliğiyle çatışıyor, *Independent*, Erişim adresi: <https://www.indyturk.com/node/650661/siyaset/erdo%C4%9Fan%C4%B1n-pragmatizmi-araplar-aras%C4%B1ndaki-pop%C3%BClerli%C4%9Fiyle-%C3%A7at%C4%B1%C5%9F%C4%B1yor>
- Mescid-i Aksa'da "Erdoğan" sloganları, (2021, 14 Mayıs). *YouTube*, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=EGzj8kO2Ak0>
- Mescid-i Aksa'da Türk bayrağı dalgalandı (2021, 13 Mayıs). *Haber 7 com*, Erişim adresi: <https://www.haber7.com/dunya/haber/3099607-mescid-i-aksada-turk-bayragi-dalgalandi>
- Mevlüt Çavuşoğlu T.C. Dışişleri Bakanı, (2018, 17 Aralık). 2019 yılına girerken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde girişimci ve insani dış politikamız, *Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı'nun 2019 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'nda sunulması vesilesiyle hazırlanan kitapçık*, Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2019-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf
- Ministry of Foreign Affairs, (2011). Speech entitled "vision 2023: Turkey's foreign policy objectives" delivered by H.E. Ahmet Davutoğlu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey at the Turkey Investor Conference: The road to 2023 organized by Goldman Sachs (London, 22.11.2011), Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/speech-entitled-_vision2023_-turkey_s-foreign-policy-objectives__delivered-by-h_e_-ahmet-davutoglu_-ministerof-foreign-af.en.mfa
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist, *Government and opposition*. 39(4), 542-563.
- Nye, J. S. (2003). *Amerikan gücünün paradoksu*, (G. Koca, Çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Nye, J. S. (2005). *Yumuşak güç*, (R. İ. Aydın, Çev.), Ankara: Elips Kitap.
- Ökmen, Y. E. ve Göksu, O. (2019). Kültürel diplomasisi bağlamında Türk dizilerinin ihracatı ve kültür aktarımına katkısı: 'Diriliş Ertuğrul' örneği, O. Göksu, (Ed.), *Kamu Diplomasisinde Yeni Yönelimler* içinde, (ss.247-291). Konya: Literatürk Yayınları.
- Özarslan, K. (2020). Ülke markalaması bağlamında uluslararası basında Türk dizileri ve Türkiye imajı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 215-238.
- Özdemir, Ç. (2019). AK Parti dönemi Türkiye'nin Ortadoğu politikası: İnşacılıktan realizme dönüşüm, *AK Parti ve yükselen Türkiye* içinde, (ss.165-193). İstanbul: Kadim Yayınları.
- Özdemir, H. (2012). Demokrat Parti (DP) ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin karşılaştırmalı tarihsel analizi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 188-209.
- Özger, O. (2020). *Adalet ve Kalkınma Partisi örneğinde milli irade söyleminin popülizm bağlamı*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztan, G. G. (2013, 04 Mart). Neo-liberal milliyetçilik ve AKP, *Bianet*, Erişim adresi: <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/144811-neo-liberal-milliyetcilik-ve-akp>
- Öztürk, E. (2015). *Sosyal bilimler metodolojisinde bir yaklaşım olarak pragmatizm*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- Öztürk, K. (2021, 8 Aralık). AK Parti yeni bir rejim mi kuruyor?, *Haber Türk*, Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/kemal-ozturk/3276533-ak-parti-yeni-bir-rejim-mi-kuruyor>
- Öztürk, T. E. (2010). Dış politikadaki etkin unsur: Kamu diplomasisi ve Türkiye'nin kamu diplomasisi etkinliği, *Kamu Diplomasisi Enstitüsü*, (ss.1-21). Erişim adresi: <http://kamudiplomasisi.org/pdf/tugceersoyozturk.pdf>
- Pusane, Ö. K. (2017). Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan dönemleri karşılaştırmalı analizi, *Uluslararası İlişkiler*, 14(56), 39-53.
- Saraçoğlu, C. (2013, Nisan). AKP, milliyetçilik ve dış politika: Bir milliyetçilik doktrini olarak stratejik derinlik, *Alternatif Politika*, 5(1), 52-68.
- Sayın, Y. ve Koçak, G. (2017). Müslüman dünyanın bir sorun alanı olarak Doğu Türkistan meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin izlediği politikalar, *Journal of Ottoman Civilization Studies*, 3(4), 10-24.
- Smith, A. (2018). *Seçilmiş halklar: Ulusal kimliğin kutsal kaynakları*, (A. Küçük, Çev.), 1.Basım, İstanbul: Alfa Kitap.
- Soylu, A. C. (2013, 19 Kasım). Barzani'nin zor hali; kılıç kimde, kalkan kim?, *Evrensel .net*, Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/72346/barzaninin-zor-hali-kilic-kimde-kalkan-kim>
- Sözen, Y. (2017). *Demokrasi, otoriterlik ve popülizmin yükselişi*, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu.
- Su, T. (2022, 4 Temmuz). Çuval Olayı'nın 19. yılı ve topuktan Türk usulü müdahale, *Sözcü*, Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/cuval-olayinin-19-yili-ve-topuktan-turk-usulu-mudahale-7229529/>
- Şahin, C. (2015, Ağustos). Rus yayılcılığına bir örnek: 1944 Kırım Türklerinin sürgünü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 326-340.
- Şahin, M. (2010). Türkiye'nin Orta Doğu politikası: Süreklilik ve değişim, *Akademik Orta Doğu*, 4(2), 9-22.
- Şahin, M. (2016). *Rusya'nın Kırım'ı ilhakına yönelik Türk dış politikası*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şangay Beşlisi'ne alın AB'yi unutulalım, (2013, 26 Ocak). *Hürriyet*, Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sangay-beslisine-alin-abyi-unutulim-22448548>
- Şen, A. F. ve Yenigün Altın, Ş. (2020). Sosyal medyada popülist söylemler: 31 Mart 2019 yerel seçim sürecinde adayların Twitter gönderilerinin analizi, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (35), 281-310.
- Şener, H. E. (2003, 29 Nisan). AKP'de pragmatizmin anlamı ve işlevi, *Birgün*, Erişim adresi: http://www.enginsener.com/sener_birgun.pdf
- Şükür, İ. (2020). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin siyasi partilerin doğuş teorileri, Tipolojileri ve kurumsallaşmaları açısından değerlendirilmesi, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 686-697.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2014, 17 Eylül). *SC-30, 17 Eylül 2014, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Tanju Bilgiç'in Kırım'da 14 Eylül 2014 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlere dair tutumumuz*

- hakkındaki bir soruya cevabı*, Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/sc-30_-17-eylul-2014_-disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic_in-kirim_da-14-eylul-2014-tarihindegerceklestirilen-yerel-seciml.tr.mfa
- T.C. İstanbul Valiliği, (2019, 29 Mayıs). *İstanbul'un fethi 566. yıl dönümü özel programla kutlandı*, Erişim adresi: <http://istanbul.gov.tr/istanbulun-fethi-566-yildonumu-ozel-programlakutlandi>
- Talan, S. (2020, 14 Ocak). Recep Tayyip Erdoğan'ın Kaddafi'nin devrilmesine verdiği destek yeniden gündemde, *Yeniçağ*, Erişim adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/recep-tayyip-erdoganin-kaddafinin-devrilmesine-verdigi-destek-yeniden-gundemde-264176h.htm>
- Tekin, Ü. (2004). *AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliği*, 1. Baskı, Ankara: Orient Yayınları.
- TESAD (Tarih Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği), (2019, 22 Temmuz). *Türkiye dış politikasında yumuşak güç*, Erişim adresi: <https://www.tesadernegi.org/turkiye-dispolitikasinda-yumusak-guc.html?418302&418302>
- Tezcan, E. ve Aras, İ. (2015). Adalet ve Kalkınma Partisi'nde euroseptisizm: Avrupa Birliği desteğinin eleştiriyeye dönüşümü, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(41), 1-35.
- Tok, N. (2014). AK Parti'nin ideolojisi, (ss.129-160). *Yeni Sağ, küreselleşme ve Türkiye (Türkiye'nin AK Partili yılları)* içinde, Tok, N., M. Özel ve A. V. Koçal (Ed.), 1.Baskı, Ankara: Orion Kitabevi.
- Toprak, Z. (1992). Popülizm ve Türkiye'deki boyutları, *Tarih ve demokrasi Tarık Zafer Tunaya'ya armağan* içinde (ss. 41-65). İstanbul: Cem Yayınları.
- Turan. A. (2022a). Pragmatizm ve popülizm sarkacında AK Parti ve milliyetçilik. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 139-178.
- Turan, A. (2022b). *20 yıllık iktidarın bir muhasebesi: AK Parti ve milliyetçilik*, 1.Baskı, Konya: Eğitim Yayınları.
- Turan, A. (2022c). *AK Parti'nin milliyetçilik anlayışı ve yürüttüğü politikalara yansımaları*, [Yayımlanmamış doktora tezi].Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Turan, A. (2023). AK Parti milliyetçiliğinde seçilmişlik mitinin izleri/göstergeleri, L. Skenderi (Ed.), *3. Uluslararası Antalya Bilimsel Araştırmalar ve Yenilikçi Çalışmalar Kongresi (13-14 Şubat, 2023) bildiriler kitabı* içinde, (ss.3-38). Antalya.
- Turan, O. (2014). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi: Türk dünya nizamının milli, islami ve insani esasları*, 23.Basım, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Türk, Y. (2014). Küresel ve bölgesel yeniden yapılanma sürecinde güçlü dış politika, Müstakil, *MÜSİAD Araştırma Raporları*: 88, İstanbul: Mavi Ofset Basım Yayıncılık.
- Türk Akımı Projesi nedir? Türk Akım nereden geçiyor? (2020, 8 Ocak). *Haber Türk*, Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/turk-akimi-projesi-nedir-turkakim-nereden-geciyor-2556769-ekonomi>
- Türk Ocakları Genel Merkezi Hars Heyeti "Demokratik Açılım" Değerlendirme Raporu, (2010, Mart). *Türk Yurdu Dergisi*, 99(271), Erişim adresi: <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1889>
- Türkiye'den Azerbaycan'a tam destek, (2020, 27 Eylül). *Ulusal Kanal*, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=Q6fLSeYdMVk>

- Tüysüzöğlü, G. (2013). Milenyum sonrası Türk dış politikası: Yeni Osmanlıcılık ve Türk Avrasyacılığı ekseninde inşa edilen bir pragmatizm, *Alternatif Politika*, 5(3), 295-323.
- TRT Haber Türklerin ata yurdu Uygur Özerk Bölgesi'nde, (2017, 6 Haziran). *TRT Haber*, Haber Dosyası, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=GPsmagYaKKQ>
- Uğur, T. (2019, 8 Nisan). *Popülist söylem*, Erişim adresi: <https://medium.com/@TollgaUGUR/pop%C3%BClist-s%C3%B6ylem-82e631779ff4>
- Uslu, S. (2020, 4 Ekim). AK Partili Özşavlı, Dağlık Karabağ sorununun nasıl ortaya çıktığını uluslararası belgelerle anlattı, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/ak-partili-ozsavli-daglik-karabag-sorununun-nasil-ortaya-ciktigini-uluslararasi-belgelerle-anlatti/1995042>
- Uzgel, İ. ve Yaramış, V. (2009). *Özal'dan Davutoğlu'na Türkiye'de yeni Osmanlıcı arayışlar*, (ss.1-17). Erişim adresi: https://www.academia.edu/41183129/%C3%96zaldan_Davuto%C4%9Fluna_T%C3%BCrkiyede_Yeni_Osmanl%C4%B1c%C4%B1_Aray%C4%B1C5%9Flar
- Uzunçayır, C. (2013). 2000 sonrası Türk milliyetçiliğinin farklı yüzleri: Bir sınıflandırma denemesi, *Liberal Düşünce*, Yaz, 18(71), 203- 218.
- Ünlüpınar, A. (2015, 25 Eylül). Türkiye'nin kucak açtığı Suriyeliler, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiyenin-kucak-actigi-suriyeliler/320804>
- Vatandaş, S. (2016). Avrupa'ya göçmen akışı ve Türkiye'de göç politikaları, *Bilgi Analiz, İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE)*, 3, 1-19.
- Yatağan, A. G. (2018, Aralık). Sert güç unsurlarının yumuşak güç aracı olarak etkileri, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- Yazar, F. (2020). Kamu diplomasisi aracı olarak Türk dizi sektörünün değerlendirilmesi, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 529-541.
- Yeniçeri, Ö. (2017). *Bağımlılık paradigmatları ve Türk milliyetçiliği*, 7.Baskı, Ankara: Kripto Yayınları.
- Yeşiltaş, M. (2022, Eylül). 2023 yaklaşırken dış politika, *Kriter*, 7(71), Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti-siyaseti/2023-yaklasirken-dis-politika>
- Yeşilyurt, N. ve Akdevelioğlu, A. (2013). AKP döneminde Türkiye'nin Ortadoğu politikası, İ. Uzgel ve B. Duru (Der.), (2002-2009) *AKP kitabı - Bir dönüşümün bilançosu* içinde, (ss.381-409). 3. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Yetkin, B. (2010). *Siyasal iletişim tarzı olarak popülizm: Popülizm ve Özal-Erdoğan*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Yıkılmaz, A. (2016). *AK Parti'nin dış politika ideolojisi: Yeni muhafazakârlık*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, D. (2009). AKP ve neoliberal popülizm. İ.Uzgel, B. Duru (Ed.). *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu* içinde (ss. 66-107). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Yıldız, A. (2004). AK Parti'nin 'yeni muhafazakâr demokratiği': Türkiye siyasetinde adlandırma problemi, *Liberal Düşünce*, Bahar, 5-11.

- Yıldız, A. (2018, Eylül-Aralık). Liberalizm-muhafazakârlık sarkacında “informel” bir demokrat: Turgut Özal’dan kalan, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 15(55), 39-56.
- Yılmaz, S. (2015, Ağustos). Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi, (ss.1-16). Ankara, Stratejik Düşünce Enstitüsü No:12.
- Yinanç, B. (2021, 1 Aralık). İktidardan savunma; dış politika ideolojik değil, “pragmatik ve rasyonel” , *T24*, Erişim adresi: <https://t24.com.tr/yazarlar/barcin-yinanc/iktidardan-savunma-dis-politika-ideolojik-degil-pragmatik-ve-rasyonel,33320>.